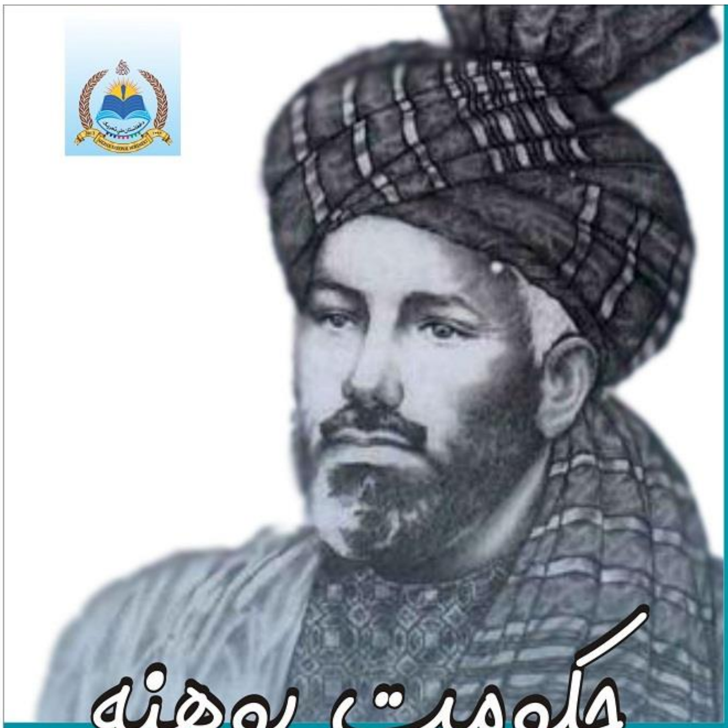

حکومت پوهنه

وزیر محمد گل خان

دوکتور قاضي حفیظ الله شاد جبارخیل

۱۳۹۳

حکومت پوهنه
دوکتور قاضي حفیظ الله شاد جبارخیل

۷

Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

حکومت پوهنه

وزیر محمد ګل خان

www.melitahrik.com
0777 400 116

الحاج پروفیسور دکتور قاضي حفیظ الله ښاد جبارخیل

۱۳۹۳ ل کال

(c) ketabton.com: The Digital Library

د کتاب پېژندنه :

د کتاب نوم : حکومت پوهنه (وزیر محمد گل خان)

لیکوال : الحاج پروفیسور دکتور قاضي حفیظ الله بناد جبارخېل

خپرندوی : د افغانستان ملي تحریک فرهنگي څانگه

د خپرندوی شمېره: (۷)

کمپوز : ظفر اقبال

پښتۍ ډیزاین : فیاض حمید

د چاپ شمېر : (۱۰۰۰) ټوکه

د چاپ کال : ۱۳۹۳ ل

www.melitahrik.com
0777 400 116

(c) ketabton.com: The Digital Library

جنرال وزیر محمد گل خان مومند

(c) ketabton.com: The Digital Library

ډالـــۍ

دا کتـاب خپلـې د ژونـد سـببي مـور بـي بـي باضـعه "ببـو" جبارخېله او زما ګران پلار مولاناعبدالحکیم خان جبارخېل او د پښتو ادب ټولو مینه والو ته ډالۍ کوم، او دعـا کـوم، چې د الله تعالی رضا زمونږ د ټولو مسلمانانو نصیب شي.

الحاج پروفیسور ډاکټر قاضي حفیظ الله ښاد جبارخېل

(c) ketabton.com: The Digital Library

لړ لیک

ګڼه		مخ
٣	سریزه	الف
٤	حکومت پوهنه	١
	نسب	٣
٥	زده کړي	٤
٦	دندي	٤
٧	مهم کارونه	٥
٨	د وزیر محمد ګل خان آثار	٩
٩	د وزیر محمد ګل خان زده ژبي	١٠
١٠	د محمد ګل خان پښتو ته پاملرنه	١٠
١١	باندیني سفرونه	١١
١٢	د وزیر صاحب کارونه	١١
١٣	د وزیر محمد ګل خان شاعري	٤٦
١٤	د اروانباد د شعر بېلګه په نوي لیکدود	٤٧
١٥	تقریر	٤٩
١٦	د وزیر محمد ګل خان نثر	٥٠
١٧	د وزیر محمد ګل خان وفات	٥١
١٨	د محمد ګل خان فاتحه	٥٢
١٩	د محمد ګل مومند ورثه	٥٣
٢٠	اداري چاري	٥٤
٢١	لومړی- اداري اصلاحات	٥٥
٢٢	دوهم دنفوسو ځای پرځای کول	٥٩
٢٣	دریم- دپښتو ادبیات	٦٤

www.melitahrik.com
0777 400 116

(c) ketabton.com: The Digital Library

بسم الله الرحمن الرحيم

سريزه

الله! حمد او ثناء دې وايم او د حضرت محمد مصطفی صلی الله عليه وسلم او د هغه ال او اصحابو ته دې درود او سلام استوم او شكر باسم چې اشرف المخلوقاتو کې دې په خبرو کولو او تعقل امتياز رابخښلی. په ژبو کې دې عربي ديني او غوره ژبه ده لکه نيکه مرغه ښه رازده کړې ده خو د پښتون غيور او اتل قوم ژبه دې ما ته پښتو مورنۍ ژبه گرځولو سره دې زما مينه زياته کړې ده. له وړوکوالي مې چې په پښتو خبرې کولې، اشعار مې ويلې د ازموينې پارچې او د محکمو ځينې وثيقې د اخبارو او مجلو مضامين او تاليفات مې زيات په پښتو ليکل چې ځينو همصنفيانو به دويم وزير محمد گل خان بللم د دې لپاره چې نوموړی وزير صاحب پېژندلی وي نو د هجرت په وخت د ساپي پښتو څېړنو او پراختيا مرکز سره په تماس کې فرصت په لاس راغی چې د وزير محمد گل خان د پېژندگلوۍ په برخه کې مې دا کتاب وليکه او په ورځ مجله کې پرله پسې چاپ شو. اوس مو راټول کړ او په کتابي بڼه مو سره برابر کړ. ښايي د ښاغلو مينه والو معلومات يې په لوستلو نور هم غني شي او ښې دعاوې راته وکړي.

ډاکټر ښاد جبارخېل

(c) ketabton.com: The Digital Library

بسم الله الرحمن الرحيم

تـقـريـظ

وزير محمد گل خان چې د افغانستان په تاريخ کې د اداري سمون، يووالي او پښتو ادب ته د ودې په ورکولو سره يې بنسټيز گامونه پورته کړي، پښتو يې د نورو ژبو سره سياله ساتلې او پاللې، ځبرنپال او ادبپوهان د يوه رښتيني پاسوالۍ او پازوالۍ په لرلو سره په ښه حکومتدارۍ هم قانع کړي دي.

د وزير محمد گل خان په اړه په رسمي او غير رسمي سيميناروڼو کې مقالې لوستل شوي چې له نيکه مرغه ليکل شوې مقالې د ساپي پښتو څېړنو او پراختيا مرکز لخوا د وزير محمد گل خان ياد په نامه چاپ شوي دي. تر دې د مخه الحاج پروفيسور دکتور قاضي حفيظ الله ښاد جبارخېل د وزير محمد گل خان په اړه پوره او کره ليکنه کړې چې د ورځ مجلې په تېرو گڼو کې پرلپسې چاپ شوې ده.

ښاغلی قاضي حفيظ الله ښاد جبار خېل چې د وزير محمد گل خان په اړه کوم معلومات لاس ته راوړي، دا دي په چاپي بڼه زمونږ په لاس کې ليدل کېږي. هغه څه چې د وزير محمد گل خان په اړه په دې کتاب کې وليدل شول په رښتيا چې ښاد جبارخېل يې په اړه ډېر څه لاس ته راوړي دي.

په دې کتاب کې ښودل شوي چې وزير محمد گل خان د يوې خوا د سقوي تاړاکگرو په مقابل کې د پوځيوالۍ مقدسه دنده ترسره کړې نو د بلې خوا يې پښتو ادب او پښتو ژبې ته د بنسټيزو خدمتونو ترڅنگ د ژوند نوي سا هم وربخښلې ده. د وزير محمد گل خان

(c) ketabton.com: The Digital Library

ربښتيني خدمتونو ته په ژور نظر کتل شوي او راتلونکی نسل زمونږ د اتلانو د اتلولۍ ځخه خبر شوی دی. دا هم ښودل شوي چې وزير محمد گل خان پښتنو او پښتو ادب ته تر کومه حده خدمت کړی پښتو ته يې سوچه والی وربخښلی او د پښتو سره يې د بې کچه مينې په لړلو سره څومره پالوالي ساتلې ده. د بهرنيو تاړاکگرو او بلوڅگرو مقابله يې څومره په اتلولۍ سره کړې ده.

زه د پروفيسور قاضي حفيظ الله ښاد جبارخېل زيار او کوښښ د يوه ستايوال په اند د دې وړ بولم چې پښتو ژبې او ادب ته د وزير محمد گل خان خدمتونو ته يې د ريالستۍ بڼه ورکړې تر خپله وسه يې په عمر خوړلي تن د بابا ښازنتوب ته درناوی ورکړی دی.

د الحاج ښاد جبارخېل هڅې ښادې اوسه.

سردار خان سيرت

د ساپي پښتو څېړنو او پراختيا مرکز- پېښور

د سلواغې ۲۴، ۱۳۹۱ل.هـ

www.melitahrik.com 0777 400 116

(c) ketabton.com: The Digital Library

د تحریک یادښت

فرهنګي څانګه د افغانستان ملي تحریک له اساسي څانګو څخه یوه اساسي څانګه ده. د دې څانګې دنده داده چې هېوادوالو ته فرهنګي خدمات وړاندې او ګټور فرهنګي کارونه ترسره کړي. د تاریخي، ملي، کلتوري ورځو او تاریخي او ملي شخصیتونو نمانځل ددې څانګې نورې دندې دي.

د هېواد د لیکوالو د علمي، دیني، روزنیزو او معلوماتي اثارو چاپ هم ددې څانګې له اساسي دندو څخه ګڼل کېږي. له هغې ورځې راهیسې چې تحریک خپل عملي فعالیتونه پیل کړي دي، نو دې څانګې هم ورسره سم خپل فعالیتونه چټک کړي دي. تاریخي ورځې یې نمانځلي، تاریخي واقعاتو ته یې لوحې جوړې کړې. علمي سیمینارونه او ورکشاپونه یې جوړ کړي دي.

د تحریک دې څانګې د تحریک د عمومي هدفونو په رڼا کې وپتېیله چې په یوځایي ډول (شل عنوانه) کتابونه چاپ کړي. په دې اثارو کې اکثره دیني او علمي اثار شامل دي چې درنو هېوادوالو ته یې وړاندې کوي.

دا اثر (**حکومت پوهنه وزیر محمد گل خان**) چې ستاسو په لاس کې دی، ښاغلي (**دکتور قاضي حفیظ الله ښاد جبارخېل**) لیکلی او د همدغو شلو عنوانو اثارو له جملې څخه دی. هیله ده درانه لوستونکي ترې ښه ګټه پورته کړي. تحریک خپلو هېوادوالو ته ډاډ ورکوي چې په راتلونکي کې به هم خپلو دې ډول هڅو ته دوام ورکړي.

د هېواد د فرهنګ د بډاینې په هیله

په درناوي

د افغانستان ملي تحریک

فرهنګي څانګه

(c) ketabton.com: The Digital Library

د لوراند لورين خاوند په نوم

حکومت پوهنه

محمد ګل خان مومند

کله چې مونږ د ګران هېواد افغانستان سیاسي بهیر وګورو راته څرګنده به شي چې له (یما) تر دې وخته پورې دا ټاټوبی د اتلانو ځای دی چې غوره خدمتونه يې ورته کړي دي؛ نو که فرانسه په ناپليون او دوګول نازېږي بريتانيا په شيکسپير او چرچل ناز کوي، پرتګال او اسپانيه په مارکوپولو او کرستوفر کولمبس، یونانیان پر سقراط او افلاطون، هند په ګاندهي او نهرو او پاکستان په علامه اقبال وياړي، افغانان هم په ابو مسلم خراساني، ميرويس خان نيکه، لوی احمد شاه بابا، غازي امان الله خان، غازي محمد جانخان، ملا مشك عالم، علامه محي الدين جبارخيل او غازي، مجاهد، سياست مدار، ليکوال، شاعر او ستر پوځي او اداري مشر جنرال وزير محمد ګل خان مومند بابا باندې نازېږي؛ ځکه نو افغانان حق لري چې د خپلو ملي مشرانو درناوی وکړي. افغانان بختور دي چې د خوشحال خان او محمد ګل خان غوندې ګلان لري چې د دوی پر

(c) ketabton.com: The Digital Library

هڅو د هېواد د ادب او تاریخ تیاره گوټونه روښانه شوي دي.[۱]
دا هم څرگنده ده چې له ډېر پخوا څخه د پښتنو او پښتو ژبې د وروسته پاتې کولو لپاره د مخالفینو هڅې روانې دي خو کله چې کوم شخصیت سر په کې راپورته کړي، بیا افغانان ویښولو ته اړباسي چې ښه بېلگه یې عمر لیث، بایزید، سراج الدین، خالد بن برمك او محمد گل خان مومند دی.[۲]
تاریخ راښیي چې پښتانه تل له ښارونو غرونو نه بید یاگانو ته کوچول شوي دي. ښه بېلگه یې د سلطان محمود له خوا غرونو ته د پښتنو لېږدول او په دربار کې د پارسي خدمت کول گڼل کېدای شي. کله چې په نولسمې پېړۍ کې امیر شېر علي خان په خپلې دوه یمې پادشاهۍ کې پښتو ژبې ته پاملرنه وکړه. د پښتو لیکوالانو ته څه موقع په لاس ورغله او بیا کله چې امان الله خان له انگریزانو ازادي وگټله. محمد گل خان هم ورسره و، محمد گل خان هماغه وخت پوهېده چې یو ستر واقعیت په هېواد کې له نظره ولېدلی دی چې هغه په دفتر، ښوونځیو، نشراتو او نورو برخو کې پښتو ژبې سره بې انصافي ده، نو ده د دغې بې عدالتۍ د مخنیوي له امله پښتانه راویښ کړل. د

۱. رښتین پوهاند صدیق الله د مومند بابا یاد، د ۱۳۸۳ل.هـ کال د ساپي د پښتو څېړنو او پراختیا مرکز- پېښور چاپ پنځم مخ او د روحاني عصمت الله د (ورځ) مجله ۱۳۸۳ ل.هـ کال د زمري او وږي د میاشتې گڼه.
۲. زلمی افغانمل (د مومند بابا یاد) د ساپي د پښتو څېړنو او پراختیا مرکز پېښور- ۱۳۸۳هـ.ش کال چاپ ۱۲۴ مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

سقوي دورې پای ته یې د ټکو په کېښودلو کې پوره هاند نه کار واخیست.

د سقوي نظام پر پای ته رسونې سره محمد ګل خان د محمد نادر خان مشر وروروګڼل شو او کابینه کې یې د کورنیو چارو وزیر وټاکه او ورته یې وویل: ته چې هر څه وغواړې مونږ ورونه یې درسره منو، ده ورته وویل: "زه یو شی غواړم چې: ملي، دفتري، تعلیمي او پوځي ژبه به پښتو وي، هغوی دا ورسره ومنله، نو پښتو ژبې یو څه سا واخسته او ژوندۍ شوه.

نسب:

ارواښاد جنرال محمد ګل خان مومند د مرحوم غونډ مشر محمد خورشید خان مومند مشر ځوی و، د موسی خان لمسی، د عبدالکريم خان کړوسی او د عبدالرحیم خان کودی دی، په ختېه د وېزی حسن خېل مومند او ده ته د مومند بابا، وزیر او ګل دادا خطاب هم کېده.

د پوهاند صدیق الله رښتین او عصمت الله روحاني د لیکنو له مخې وزیر محمد ګل خان په ۱۲۷۳ل.هـ کال د کابل ښار د اندرابیو په کوڅه کې ځېږېدلی دی، د وزیر محمد ګل خان پلارنی ټاټوبی د ننګرهار ولایت د ګولایي کلي کې و، کله یې چې نیکه موسی خان د امیر دوست محمد خان نظامي سالار وټاکل شو؛ نو د دوی کورنۍ بلخ ته لاړه اود عبدالرحمن په

(c) ketabton.com: The Digital Library

دوره کې د نظامي قوا او قوماندان شو چې د محمد اسحق خان د تعرض له کبله د سمنګانو په غزني ګګ کې په یوه نښته کې شهید شو او د بلخ ولایت د شیخ حسن ولي د زیارت په محوطه کې خاورو ته وسپارل شو. د وزیر محمد ګل خان پلار خورشید خان هم نظامي زده کړې کړې وې او د هېواد په بېلا بېلو سیمو کې نظامي افسر و، کله چې د بلخ قوماندان شو هلته یې د څه ناروغتیا له کبله تقاعد واخیست او په ځای یې محمد ګل خان وټاکل شو.

زده کړې:

وزیر محمد ګل خان لومړنۍ زده کړې په خصوصي ډول سرته رسولي دي او ځینو دی دلومړنیو زده کړو په برخه کې د حبیبي د ښوونځي فارغ ګڼلی دی. په هر صورت د لومړنیو زده کړو وروسته پر ۱۲۷۲ل.هـ کال د حربي ښوونځي په دوه یم ټولګي کې شامل شو، په پنځو کالو کې یې خپلې عسکري زده کړې په نظامي اکاډمۍ کې سرته ورسولې.

دندې:

په ۱۲۷۷ ل.هـ کال له نظامي اکادمۍ له پای ته رسولو څخه وروسته د اردلیانو په غونډ کې د توپچي د څانګې د قوماندان په توګه وټاکل شو او هم یې شاهي ټولګي کې درس ورکولو او هم یې د حربي ښوونځي د سرښوونکي دنده چلوله. د دغه

www.meliitahrik.com 0777 400 116

(c) ketabton.com: The Digital Library

کامیاب خدمت په ترخ کې له سپه سالار صالح محمد خان سره د یاور په توګه وټاکل شو او بیا د شاهي ګارد قوماندان شو. له دې وروسته بیا په ترکیې کې د افغاني سفارت نظامي اتشه شو. له بریالي راستنېدنې وروسته د عسکري اکاډمۍ امر او د شاهي ګارد استاد شو او شاهي ټولګي ته یې درس ورکاوه.

په ۱۳۰۰ ل.هـ کال د ملي دفاع د وزارت د نشراتو او تبلیغاتو امر شو او د (مجموعه عسکري) د مجلې مدیریت هم ورپه غاړه شو چې د حربیې د وزارت له خوا خپرېدله، د خپلواکۍ جګړه کې یې هم زیاته برخه اخستې ده او خپله پښتني مېړانه یې څرګنده کړه.

محمد ګل خان له مولانا سیف الرحمن الکوزي، فیض محمد زکریا، محمد اسلم میرشکار، بشیر احمد خان، عبدالحمید خان، عزیز الرحمن فتحي، محمد ادیب افندي، غلام جیلاني او عبدالغني ترجمان پر ګډون د افغانستان د خپلواکۍ د پېژندنې پر منظور اروپا او امریکا ته سفر وکړ.[1] ۱۳۰۳ل.هـ کال د پکتیا ولایت ملکي او نظامي تنظیمه رییس شو.

په ۱۳۰۲ل.هـ کال د مزار شریف د ملکي پلټنې د رییس او بیا د ننګرهار ولایت د عسکري فرقې قوماندان مقرر شو.

محمد ګل خان په امانیه دوره کې د دولت له خوا په پټه مرکزي

۱. زرملوال الحاج غلام محي الدین - "ورځ" مجله د ۱۳۸۳ ل.هـ کال د زمري او وږي د میاشتو خپرونه ۳۹ مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اسیا ته ولېږل شو چې د شوروي اتحاد مخکې تګ او د نفوذ مخه ونیسي، خو د شوروي اتحاد له خوا ونیول شو او په شاقه بند محکوم شو، مګر د امان الله خان په سري کوښښ یې نجات وموند او بېرته هېواد ته راستون شو. د دغو کړاونو اغېز یې پر بدن د ژوند تر پایه اوړد شو.[۱]

مهم کارونه:

د سقوي انقلاب په وخت کې لومړی په ننګرهار کې له محمد هاشم خان سره او بیا په پکتیا کې سردار محمد نادر خان سره د ملاتړ اراده وکړه؛ نو د حبیب الله کلکاني د بلوا او د غازي امان الله خان د استعفا په وخت کې په ۱۳۰۷ل.هـ کال د وري د میاشتې پر ۳۰ نېټې د ختیځو ولایتونو د (۱۳۰) تنو قومي مشرانو سره جنوبي ولایت ته د جرګې پر مشرۍ لاړ او د محمد نادر خان سره یوځای شو. په پای کې کابل فتح شو او د انګریزانو هلو ځلو ته هم د پای ټکی کېښودل شو او کلکاني حبیب الله له ژوند سره مخه ښه وکړه او د هغه نظام په ۱۳۰۸ ل.هـ پای ته ورسیدو. محمد نادر خان د افغانستان پاچا شو او محمد هاشم خان ورور یې صدراعظم شو. جنرال محمد ګل خان مومند د محمد نادر شاه په دوره کې د اروابناد محمد هاشم خان په کابینه کې د کورنیو چارو وزیر شو او له هغه سره په بېلا بېلو ولایتونو

۱. روحاني عصمت الله - "ورځ" مجله - ۱۳۸۳ ل.هـ کال- زمری او وږی- ۳۵ مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

کې چې هغه مهال اته ولایته وه تنظیمه رییس وټاکل شو چې په هېواد کې امنیت راولي. لومړی ننګرهار او پکتیا ته تلی و او بیا د پروان کاپیسا د ولایت د تنظیمه رییس چارې ترسره کړي او امنیت یې ټینګ کړی دی.

په ۱۳۱۰ل.هـ کال کې یې کابل کې ادبي انجمن جوړ کړو او په ۱۳۱۱ ل.هـ کال د کندهار، فراه او هرات د تنظیمه ریاست لپاره وټاکل شو. هلته یې هم انجمن جوړ کړ او (طلوع افغان) د همدغه انجمن له خوا خپرېدله. دغه انجمنونه سره یو ځای شول او پښتو ټولنه جوړه شوه. د علامه پوهاند عبدالحی حبیبي تر کتنې لاندې د کندهار اونیزه (جریده) د لومړي ځل لپاره په پښتو خپره شوه او د محمد ګل خان مخ ته یې کېښودله چې هغه ورته ۳۰ زره افغانۍ او په کندهار کې څو جریبه ځمکه جایزه ورکړه.[1]

د پښتو ژبې په برخه کې پراخ کار پیل شو. د پښتونخوا او بلوچستان وګړو چې د افغانستان حالات څارل، د پښتنو خوځښت په کې هم وده وکړه. لیکوالو او شاعرانو د انجمنونو پر جوړونې پیل وکړو او "انجمن اصلاح افاغنه" ترې جوړ شو. خان عبدالصمد خان په بلوچستان کې داسې پښتو پیل کړه چې د سلام پر ځای یې (ښې چارې) ویل غوره وګڼل چې هماغه د

۱. زرملوال د الحاج غلام محي الدین د "ورځ" مجله، د ۱۳۸۳ ل.هـ کال د زمري او وږي د میاشتو خپرونه، ۴۰ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

سلام ژباړه ده. خان عبدالغفار خان ویل چې لمونځ دی پر پښتو شي چې پښتانه پر دې پوه شي چې له څښتن تعالی سره د دوی څه وعدې دي، ترڅو پرې وفا وکړي.

د پښتنو خوځښت وده وکړه که اوس حکومت پښتو ته کار هم ونه کړي، افراد حاضر شوي چې خپلې پښتو ته کار وکړي پېښور او کوټه کې په زرونو کتابونه پر پښتو چاپ شوي دي او په سلونو ادبي ټولنې جوړې شوې دي. پر کال ۲۰۰۰م د پښتو نړیوال کنفرانسونه پېل شول چې هغو ته د بېر پښتانه ادیبان او سیاسي شخصیتونه راغلي وه.

هغه وخت کله چې محمد ګل خان پر ۱۳۱۲ل.هـ کال د شمال ولایاتو (قطعن بدخشان، مزارشریف او میمنې) تنظیمه رییس وټاکل شو، ګڼ شمېر پښتانه یې پر شاړو او دولتي ځمکو د حکومت پر مصلحت مېشته کړل، شتمن بډایان یې پر سوداګرۍ او د شرکتونو جوړولو ته تشویق کړل، پښتو ته یې د پاړسو ترڅنګ د زده کولو وده ورکړه، نو د ښو کړنو له لامله ورته دولت (د لمر عالي نښان ورکړ او شپږم ورور یې وباله. (محمد نادر خان، محمد هاشم خان، عبدالعزیز خان، شاه محمود خان، شاه ولي خان، محمد ګل خان.)

پښتو ته یې د خدمت کولو هلې ځلې سبب شوې چې په ۱۳۱۵ل.هـ کال پاچا د صدراعظم په عنوان داسې فرمان صادر کړ چې:

(c) ketabton.com: The Digital Library

"مسلم است که مسئله زبان در وحدت ملی و حفظ ادات و شعایر ملت اثرات مشابهی داشته و توجه به این مطلب از جملهٔ ضرورت حیاتیهٔ یك مملکت به شمار میرود ، چون در مملکت عزیز ما از یکطرف زبان پارسي مورد احتیاج بوده و از جانب دیگر بعلت اینکه قسمت بزرگ ملت ما به لسان افغانی متکلم و مامورین علی الاکثر بسبب ندانستن زبان پښتو دچار مشکلات می شوند ، لهذا برای رفع مشکل زبان این نقیصه و تسهیل معاملات رسمی را اراده فرمودیم: همچنانکه زبان پارسی در داخل افغانستان زبان تدریس و کتابت است در ترویج و احیای لسان افغانی هم سعی بعمل آمده و از همه اول مامورین دولت این زبان ملی را بیاموزند ، شما بوزارت ها و نائب الحکومگی ها امر بدهید که مامورین لشکری و کشوری مربوط خود را مکلف نمایند که در مدت سه سال لسان افغانی را اموخته و در محاوره و کتابت مورد استفاده قرار دهند".[۱]

ټولو ادارو او مؤسسو کې د پښتو ژبې کورسونه جوړ شول هر چا به چې شپږ سمستره پښتو وویله او ازموینه کې به بریالی شو پنځوس افغانۍ به د پښتو ژبې د امتیاز په نامه ورکول کېدلې.

ده په کابینه کې ستر اهمیت درلود ، نورو وزیرانو دا احساس کاوه چې هر څه د وزیر محمد ګل خان په لاس کې دي.

۱. زرملو ال الحاج غلام محي الدين - ورځ- زمری، وړی ۱۳۸۳ل.هـ ۴۰ مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په ۱۳۱۹ ل.هـ کال کله چې د دولت وزیر شو ډېر علمي آثار يې وليکل چې ځينې يې په لاندې توګه معرفي کوو:

د وزير محمد ګل خان آثار:

۱_ "پښتو سيند قاموس افغانی" چې د ۱۳۱۲ ل.هـ کال د پوهنې وزارت په ۳۶۲ مخو کې خپور کړی دی، چې په ۱۳۸۲ل.هـ کال د ساپي د پښتو څېړنو او پراختيا مرکز بيا چاپ کړو.

۲_ "د پښتو د ژبې ليا ره يا پښتو صرف او نحو" چې د ساپي عبدالعظيم په اهتمام په ۱۳۱۷ل.هـ کال له سريزې پرته په ۴۹۵ مخو کې چاپ شوی دی او د ساپي د پښتو څېړنو او پراختيا مرکز په ۱۳۸۲ل.هـ کال بيا چاپ کړو.

۳_ "لنډکی پښتو او پښتونواله" د ۱۳۲۷ ل.هـ کال چاپ شوی دی. چې په ۱۳۸۱ل.هـ کال د ساپي د پښتو څېړنو او پراختيا مرکز بيا چاپ کړی.

۴_ "پښتني روزنه (تعليم او تربيه)" نه دی چاپ شوی.

۵. "پښتو پښتونواله (فرهنګ)" نه دی چاپ شوی.

۶_ "د پښتو لويه نحو (معاني او بيا ن)" نه دی چاپ شوی.

۷_ "د پخلي ډولونه" نه دی چاپ شوی.

۸_ "سيمه" نه دی چاپ شوی.

۹_ "مېلمستوب" نه دی چاپ شوی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۰_ "پښتو کې توکې" نه دی چاپ شوی.

د وزير محمد ګل خان زده ژبې:

وزير محمد ګل خان په عربي، ترکي، روسي او ازبکي ژبو پوهېده پښتو يې مورنۍ ژبه وه او په پارسي ادبياتو کې پوره وارد و.

د محمد ګل خان پښتو ته پاملرنه:

په قطغن کې يوه سړي ورته پر پاړسي شعري عريضه وليکله. ده هم ورته په پاړسي نظم احکام ورکړل. اديبان او ميرزايان ورته حيران شول، ټول په دې قانع وه چې: وزير صاحب نه يوازې په پښتو کې اديب دی، بلکې پاړسي کې هم پوره مهارت لري، ده دومره فصيحې خبرې کولې چې اورېدونکيو به په احترام اورېدلې.

محمد ګل خان په قرآني تفاسيرو کې ژوره مطالعه درلوده، په ديني چارو ډېر پابند و او په اسلامي موضوعاتو کې محتاط و، هغه پښتو او مسلماني يو له بله سره لازم او ملزوم ګڼلې، هغه په افغانستان کې د ميشته قومونو له منځه او د نړۍ د ملتونو ترمنځه په بين المللي سويه د ښه تفاهم متقابل درک، د حقوقو د تامين او درناوي پلوي کوله، هغه په افغانستان کې پښتو او پاړسو رسمي ژبې ګڼلې، نو هر تحصيل لرونکی افغان يې د دواړو ژبو پر زده کړې، افهام او تفهيم مکلف باله، د

(c) ketabton.com: The Digital Library

لړکیو ژبې یې هم د پام وړ بللې، خو له پښتو سره یې عناد او سپکاوی نه شو زغملای؛ ځکه یې د پښتو ژبې ودې ته کلکه ملا تړلې وه او د پښتو ژبې پنځه ستوري یې وروزل: (عبدالروف بېنوا ، قیام الدین خادم، گل پاچا الفت، عبدالحی حبیبي، صدیق الله رښتین) دوه یمه او دریمه لیکه لیکوالان ورپسې شوه او د ستوریو لړونه راوځلېدل.)

باندیني سفرونه:

وزیر محمد گل خان د افغانستان د خپلواکۍ او له حالاتو څخه د خبرتیا لپاره له یوې ډلې مشرانو سره اروپا او امریکا ته لاړ. ده سره ملگري وه مولانا سیف الرحمن الکوزی، فیض محمد زکریا محمد اسلم میر شکار، بشیر احمد خان، عبدالحمید خان، عزیز الرحمن فتحي، محمد رقیب، غلام جیلاني، عبدالغني ترجمان، چې د مخه یې هم ذکر راغلی دی.[۱]

د وزیر صاحب کارونه:

وزیر محمد گل خان د محمد نادر شاه په وخت کې ادبي انجمن جوړ کړ او په ۱۳۱۰ ل.هـ کال یې په پښتو ټولنه بدل کړ او د کابل مجله یې پښتو کړه. په کندهار کې یې محمدیه مدرسه تاسیس کړه. پښتو انجمن یې جوړ کړ، طلوع افغان ورځ پاڼه

۱. زرملوال الحاج غلام محي الدین "ورځ" مجله د ۱۳۸۳ ل.هـ کال د زمري او وږي خپرونه/۳۹ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

يې پښتو کړه، ښوونځي يې جوړ کړل. د ځوانو ليکوالو روزنه يې کوله، د ميرويس نيکه مزار يې ودان کړ، سرکونه او لارې يې اعمار کړې او د بلخ او بغلان ښارونه او کلي يې ودانول، بزګرانو ته يې ځمکې وېشلې، زده کړې او کرهنې ته يې خلك هڅول.[1] وزير محمد ګل خان پښتو ژبې ته د ودې ورکولو له لامله لاندې مطالبو ته لارښوونې کولې.[2]

۱ـ پښتو ژبه د هېواد د نفوسو په سلو کې له (۲۵-۲۰) خلکو ژبه ده. باید زده شي، وده ورکړ شي او تعميم شي.

۲ـ د هېواد پاچا، صدراعظم، وزيران، معينان، واليان حاکمان، قاضيان، طبيبان، دکانداران، او نور پښتانه مراجعين لري، د دې لپاره چې د مراجعې په وخت کې پښتو ژبې له ستونځې سره مخامخ شوي نه وي. باید چې له باچا څخه تر دکانداره پورې ټول مامورين او چارواکي پښتو ژبه زده کړي او په پښتو ژبه ليك او لوست وکړای شي.

۳ـ پاړسو ژبه د هېوادوالو په سلو کې پنځه ويشت نفوسو مورنۍ ژبه ده چې له پېړيو راپدېخوا زمونږ په تدريسي او اداري چارو کې رسمي ژبه ده. باید زده شي، وده او انکشاف وکړي، تعميم شي او د پښتو ژبې ترڅنګ د تدريس او د نشر ژبه وي.

---

۱. روحاني عصمت الله "ورځ" مجله د زمري او وږي خپرونه د ۱۳۸۳ ل.ش کال ۳۵ مخ.

۲. زرملوال الحاج غلام محي الدين ورځ- د زمري- وږی مياشت ۴۱ مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۴_ د ملي هویت په ساتنې کې ژبې ډېر باارزښته رول لوبولی، د پښتنو پښتني هویت باندې د پردیو د یرغل په مقابل کې پښتو ژبه نه ماتېدونکی کلك سنگر دی.
د پښتنو د پښتني هویت او پت ساتنې لپاره ډېره ښه او معقوله لاره، دا ده چې پښتانه پښتو یواځې خپله مورنۍ ژبه وبولي. پښتو هېره نه کړي، بلکې پښتو ژبې ته د نړیو دودیزو علومو غنا ورپه برخه کړي، پښتني ادب ژوندی کړي او د نړیو علومو غوره آثار او علمي کتابونه پښتو ته راوژباړي او د افغانستان ولس واك او اختیار ته یې وروسپاري. دا ځکه چې خلك د کتاب په وسیله د تاریخ د شهیدو شخصیتونو سره، چې تر ډېرو خاورو لاندې دي خبرې او بحث کولای شي او د پوهانو افکار او نظریات د دوی پر خپلې ژبه اوري او د ډول ډول ستونځو د حل لاره د پوهانو په تالیفاتو کې لټوي.
وزیر محمد گل خان ۱۳۱۵ ل.هـ کال د افغانستان پاچا محمد ظاهر شاه ته داسې وړاندېز وکړ چې[۱] "د واحد افغانستان د ملي وحدت د تامینولو، د سیاسي او ملي ژوندانه د پایښت لپاره د پښتو ژبې زده کړې، ودې انکشاف او تعمیم ته چې د هېواد د ګڼ شمېر خلکو مورنۍ ژبه او حیاتي مسئله ده اړتیا شته دی" هماغه و چې: پاچا پر پورتنۍ ذکر شوې نېټې یو فرمان چې د مخه ذکر شو صادر کړو او ټول ملکي او نظامي مامورین یې

۱. زرملو ال الحاج غلام محي الدین خان، ورځ- د زمري- وږي گڼه ۱۳۸۳ - ۴۱مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

مکلف کړل، چې پښتو ژبه زده کړي، ترڅو په رسمیاتو کې د مراجعې پر وخت دواړه خواوې پر پښتو نه پوهېدلو له کبله ستونځو سره مخ نه شي، پر پښتو ژبې په ټولو دوایرو کې د پښتو کورسونه جوړ شول او فارغینو ته یې پنځوس افغاني امتیاز ومنل شو.

د ۱۳۴۳ ل.هـ کال اساسي قانون کې د هېواد رسمي او ملي ژبه پښتو ولیکل شوه.

د ترفیع، تقاعد او استخدام په قانون کې په دولتي دوائرو کې د تقرر او منلو لپاره په دواړو رسمي ژبو (پښتو او دري) پوهېدل محاوره، لیك او لوست ضروري او حتمي شرط ومنل شو، وزیر محمد ګل خان له دې وروسته نور عمر په خپل کاله کې د پښتو ژبې په علمي او ادبي خدمت کې تېر کړ.

وزیر محمد ګل خان تر ۱۳۲۷ ل.هـ کال پورې سمنګانو کې اوسېده، بیا په دغه کال غازي شاه محمود خان د صدارت په وخت کې کابل ته راغی او پاتې عمر یې په کابل، ننګرهار کې په خپله خوښه تېراوه، څو ژمي یې د کونړ په نرنګ کې او نور ژمي یې په خپل اصلي کلي (ګلایي) کې تېر کړل، خو په اوړي کې به همېشه کابل ته راتلو په دې ډول یې د خپل کوچیاني ژوند لړۍ هم ټینګه ساتله.[1]

---

[1]. رښتین پوهاند صدیق الله (د مومند بابا یاد) د ۱۳۸۳ ل.هـ کال د ساپي د پښتو څېړنو او پراختیا مرکز/ ۲ مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

محمد ګل خان مومند ۱۳۳۴ ل.هـ کال په لویې جرګې کې د نایب رییس په توګه غوره کړای شو او خپله پښتني دنده یې په ښه ډول سرته ورسوله.

وزیر محمد ګل خان خپلې وینا کې وویل: مونږ د الجزایر له مسلمانانو سره د زړه له کومې خواخوږي لرو. خپل مسلمان پښتنانه څنګه هېرولای شو؟ د محمد داود د کابینې ملګري له پښتو مخالف روان دي، په تېره د اطلاعات او کلتور او د پوهنې وزیران چې د ده په همدې وینا دواړه وزیران برطرف شوه.

چا غلام محمد فرهاد ته وویل: ته ځان د لویې جرګې د ریاست نیابت ته کاندید کړه! ده وویل: چېرته چې وزیر صاحب وي بل چا ته اړتیا نشته ده، دی زمونږ د ټولو مشر دی، د وزیر صاحب دومره درنښت و، چې ټولو به ویل: دی به پاچا شي.

د وزیر محمد گل خان تواضع او نصایح:

د وزیر محمد گل خان کره وړه له ذکر شوې پېژندګلوۍ ښه قیاسېدلای شي؛ خو، چې راتلونکې یادونې یې مطالعه شي لیا ښه روښانه کېږي، چې دی څومره له کبر او غروره پاك شخصیت و.

دا دی د ده د تواضع د څرګندونې څو مثالونه چې لاندې کرښو کې یې وړاندې کوو:

www.melitahrik.com 0777 400 116

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱ـ هغه وخت چې وزیرمحمد گل خان په سمنگانو کې مېشت و ، د سمنگانو پر سړك بېگاري كار پېل شوی و. ده هم يو خر مخكې كړی و او بېلچه يې پر اوږې وه. د سړك لپاره يې شگې او تيږې راټولولې. په دې ترڅ کې د سمنگانو والي راغی او محمد گل خان ته يې وويل:

"د خدای لپاره دا څه کوې؟ ده ورته وويل: که دا كار ثوابي وي، خو زه له ټولو نه ثواب ته زياته اړتيا لرم او که بېگاري وي؛ نو په بېگار کې، خو بايد توپير نه وي، مشر او كشر بايد يو شان كار وكړي.

۲ـ هغه وخت، چې وزیرمحمد گل خان د ژمي له خوا د كونړ ولايت د نرنگو په سيمه کې د کړه مار د کلي حبيب خان مېنه كې اوسېده، هلته له ده ليدل شوي كارونه، چې د يادونې وړ دي په دې ډول روايت شوي دي:

الف ـ يو وخت د ولايت استازي د دولت له وزارته د ده د يو كال معاش راوړ او د تسليمۍ غوښتنه يې ترې وكړه، خو هغه ورته وويل: ما خو كومه دنده سرته رسولې نه ده. ان دا ، چې لاسليك مې هم نه دی كړی؛ نو د دې معاش اخستل روا نه دي. دا د بيت المال پيسې دي ببرته يې په عمومي خزانه کې دولت ته تحويل كړئ.

ب ـ يوه ورځ د كونړ حاكم خپل ماشوم ځوی سره د محمد گل خان ليدنې ته ورغلی و ، د ملاقات پر وخت ماشوم ته د حاجت

www.melitabrik.com 0777 400 116

(c) ketabton.com: The Digital Library

قضا اړتیا پیدا شوه؛ نو حاکم خپل عسکر ته وویل: ماشوم سمبال کړئ! کله، چې عسکر او ماشوم بېرته راستانه شول، محمدگل خان مومند حاکم ته وویل: ماشومان په وړکتوب کې ښايي د مور په غېږ کې وپالل شي؛ ځکه، چې مور يوازينۍ محرمه ده، چې په بې پردې وختونو کې بايد د اولاد پالنه او روزنه وکړي. حتى پلار هم د مداخلې حق نه لري؛ خو، چې ځوی زلمی شي بيا پلار پسې وسله گرځوي.

دا چې تاسې په عسکر د دايه دنده سرته رسوئ دا يې سپکاوی دی، چې د عسکر شهامت سره نه ښايي او بايد چې بده استفاده ترې ونه شي.

ج ـ يو وخت د پېچ د ولسوالۍ عزيزانو محمدگل خان مومند ته بلنه ورکړه او د هغو مېلمستيا ته لاړو. هغوی د ډالۍ په توگه ورته په زرگونو د ودانۍ لرگي راټول کړل، خو مومند بابا د هغوی دغه ډالۍ ونه منله او ورته يې وويل: د مشر سره نه ښايي، چې له کشرانو مادي استفاده وکړي، بلکې مشر د خپل قام خدمتگار وي؛ نو که تاسې زما مشرولي منئ دغه غوښتنې ومنئ:

لومړی ـ جوماتونه مو ودان او سپېڅلي وساتئ، په جماعت لمونځونه وکړئ، د قران مجيد لوست زده کړئ، د علماو خبرو ته غوږ نيسئ او عمل پرې وکړئ، ملا امام او په جومات کې د مسافرو سره مرستې وکړئ، خپل ماشومان هلکان او نجونې

(c) ketabton.com: The Digital Library

مسجد ته واستوئ، چې د اسلام پنځه بناوې زده کړي، لوست او ليك زده کړي، ترڅو د اسلام له ضروري احکامو خبر شي.

دوه يم ـ د ښوونځيو په ودانولو کې مرسته وکړئ، ماشومان مو تعليم او تحصيل ته وهڅوئ او د لوړو تحصيلاتو زمينه ورته برابره کړئ، خپله ژبه او فرهنګ پرې په پوره پوهې سمبال کړئ.

دريیم ـ مېرمنو ته مو په کاله کې د کار او فعاليت زمينه برابره کړئ. هغوی بېديا او غره ته مه لېږئ، په کاله کې ورته د ګنډلو او نور د کار الات او سامان برابر کړئ او د غاليو جوړولو کارونه زده کړئ، د بې وخته کوژدې او واده څنې ډډه وکړئ، د نجونو په سر ولور مه اخلئ او د کونډو سره د اجباري نکاح کولو نه ځان وساتئ او مېرمنو ته روا حق ورکړئ.

څلورم ـ اتفاق او اتحاد وکړئ، د تربګنۍ او دښمنۍ نه ځان وساتئ، په جرګو او مرکو سره ستونځې حل کړئ، د بشري کرامت پوره خيال وساتئ او په پاك نيت او نېکې ارادې سره د ورورولۍ خوږ ژوند وکړئ.

پنځم ـ د هېواد په ساتنه او ودانولو کې فعاله ونډه واخلئ، له ملي شتمنۍ څخه په فني توګه معقوله استفاده وکړئ ځنګلونه او کانونه مه تباه کوئ.

شپږم ـ پاکوالي ته د زړه له کومي پاملرنه وکړئ، د ځارويو د استوګنې ځايونه جلا کړئ او د هغو فضوله مواد په جلا

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځايونو کې خوندي کړئ، ترڅو د مرضونو د پراختيا مخه ونيول شي.
اووم ـ مېلمنو ته له کاله جلاځايونه جوړ کړئ او مېلمه پالنه د عنعنې له مخې د ملي خصوصيت له کبله وساتئ.
۳ـ کله، چې محمد گل خان دکندهار تنظيمه رييس و د ميرويس نيکه مقبره او د ميوند د شهيدانو هديره يې جوړه کړه، سړکونه او لارې يې جوړې کړې او د "طلوع افغان" اوونيزه مجله يې له پارسو پښتو کړه، چې مسؤول چلونکی يې پوهاند استاد عبدالحی حبيبي و؛ نو د هغه د زيار و ښتلو له امله يې له صلاحيت لرونکيو مقاماتو ورته د ېرش زره افغانۍ مکافات هم واخيستې.
د ۱۳۱۱ل کال د ليندۍ په مياشت کې يې د کندهار د ادبي انجمن بنسټ کېښود، پوهان يې سره يوځای کړل، ليکوالان يې پر علمي او ادبي چارو بوخت کړل او په پښتو يې مياشتنۍ خپرونه پېل کړه. بيا په ۱۳۱۴ل کال کې دغه ادبي انجمن کابل ته ولېږدول شو او په ۱۳۱۶ ل کال کې د کابل د ادبي انجمن سره يوځای شو، چې په پای کې ترې په ۱۳ د اپريل ۱۹۵۸ پښتو ټولنه جوړه شوه.
د ړښتين صاحب پر وينا د پښتو ټولنې لومړنی مشر حبيبي صاحب و، چې اوس يې علومو اکاډمۍ ځای نيولی دی.
دانجمن څانگې او غړي يې وټاکل ددغه انجمن لومړنی مشر

(c) ketabton.com: The Digital Library

محمد عثمان خان بارکزي وټاکل شو، چې د وزیر صاحب تر مشرۍ لاندې یې ورته لاندې غرضونه وټاکل:

ـ دا انجمن به یوه علمي، ادبي، تاریخي او ټولنیزه مجله خپروي

ـ انجمن کې به پښتو لغات راټولېږي.

ـ انجمن به پښتو قلمي او چاپي کتابونه راټولوي.

ـ انجمن به درسي کتابونه د پښتنو ماشومانو ته له پارسي ژبې پښتو ته را ژباړي او په پښتو ژبه به نور ګټور علمي، مسلکي، تاریخي او نور اړین کتابونه راژباړي او لیکي به یې.

له دغه انجمن څخه لاندې ګټې هېوادوالو ته ورسېدې:

۱ـ د جنورۍ پر ۷ نېټې کال **۱۹۳۳** د پښتو علمي رساله راپېل شوه.

۲ـ د "معلم پښتو" پر نوم یې دوه ټوکونو کې یو پرېړ کتاب د پښتو د زده کړې لپاره خپور کړو.

۳ـ د "پښتو ښوونکی" پر نوم یې کتابونه ولیکل.

۴ـ په سقوي اړ و دوړ کې محمد ګل خان مومند "د کور غم" خپرونه پېل کړه. د خپرونې او لیکنې چارې یې ارواښاد جنرال سید حسن شیون ته وسپارلې، چې هغه د ننګرهار په عسکري فرقه کې کندك مشر او د محمد ګل خان همکار ملګری و، خو والي علي احمد خان د سلطنت غوښتونکیو او محمدګل خان د هلو ځلو مخه ونیوله.

www.melitahrik.com 0777 400 116

(c) ketabton.com: The Digital Library

۵ـ یو وخت چې د شوروي اتحاد عالي رتبه پلاوی کابل ته راغلی و؛ نو د افغانستان د دولت له خوا ورته په غازي ستېډيم کې د اتڼ غونډه جوړه شوې وه. ځوانانو به اتڼ کاوه او رنګه دسمالونه به يې خوځول، محمد گل خان ټوپك او تورې سره په خپله اتڼ وکړ او ويې ويل: اتڼ د افغانانو د غزا لوبه ده، چې په هر حرکت کې يې د دفاع کولو فن او هنر دی.

۶ـ د امان الله خان په واکمنۍ کې، چې استقلال ترلاسه شو د افغانستان د پېژندلو لپاره د پاچا د وکیل محمد ولي خان تر مشرتابه لاندې يو پلاوی اروپا او امريکا ته لاړ، چې مرحوم مولينا سيف الرحمن الکوزی، فيض محمد زکريا، محمد گل خان مومند، عزيز الرحمن فتحي، محمد اديب افندي محمد اسلم ميرشکار، عبدالغني ترجمان، غلام جيلاني خان عبدالحميد خان او بشير احمد خان يې غړي وه.

۷ـ يو وخت د امريکا سفير په کابل کې د وزير محمد گل خان مومند بابا سره د ليدلو غوښتنه وکړه. محمد گل خان مومند بابا پر حکومتي نيت سفير ته غرمه ناری او د اتڼ مېله برابره کړه. د خبرو په ترخ کې سفير وزيرمحمد گل خان مومند بابا ته وويل: تاسې ملي مهم شخصيت ياست، که د افغان او اسلام پر اصولو يو گوند جوړ کړئ، ملي وحدت به تامين شي او مونږ به درسره مالي مرسته پرته له کوم مقصده تر سره کړو. محمد گل خان مومند بابا ورته وويل: له تاسو مننه کوم، خو زمونږ

www.melitahrik.com 0777 400 116

(c) ketabton.com: The Digital Library

ګاونډیان به زمونږ نور ورونه قومونه ولمسوي او زمونږ پر خلاف به ګوندونه جوړ کړي، بلـه به دا وي، چې تاسې او شوروي اتحاد به ګډه پرېکړه وکړئ او مونږ به د سولې د پولې په نامه بې مداخلې پرېږدئ؛ نو مونږ به ډاډ درکړو، چې زمونږ له لوري به هیڅچا ته ضرر ونه رسېږي.

۸ـ محمدګل خان د خپل داخله وزارت په وخت کې ټول هېواد پر ۲۱۲ واحدونو وېشلی و، دغو اداري واحدونو کې ولایات، اعلی حکومتونه، لوی حکومتونه، لومړۍ درجه حکومتونه، دوه یمه درجه حکومتونه او اوله او دوه یمه درجه علاقداري شاملې وې. د هر کوچنی اداري واحد کلی او سیمه وه، چې ۲۵۰-۲۰۰۰ تنو پورې نفوس یې درلود، د کلیو په راس کې ملك یا قریه دار و، د ولایتونو په سر کې نائب الحکومه او د لویو حکومتونو په سر کې حاکم کار کولو.

په ۱۳۰۹ل کال کې د دوه یم اساسي قانون (لومړی اساسي قانون ۱۳۰۲ ل کال کې نافذ شوی و) له مخې دغو اداري تشکیلاتو کې ډېر لږ بدلون راغی. د وزیر محمدګل خان د وزارت اداري تشکیل په افغانستان کې داسې جوړ شوی و:

"د کابل ولایت، د کندهار ولایت، د هرات ولایت، د مزارشریف ولایت، د قطغن ولایت، د مشرقي ولایت، د پکتیا ولایت، د غزني اعلی حکومت، د پروان اعلی حکومت، د فراه اعلی حکومت، د میمنې اعلی حکومت، د بدخشان اعلی حکومت،

www.melitabrik.com 0777 400 116

(c) ketabton.com: The Digital Library

د شبرغان اعلی حکومت، د گرشك اعلی حکومت، تالقان، غورات، ارزگان او بامیان د اداري مرکزو بنستونه گڼل شوي وه، چې د ۱۳۴۳ ل کال اساسي قانون پورې يې اعتبار درلود.

۹_ محمدگل خان مومند بابا د اخلاقو او شخصيت پر لحاظ د سپېڅلي کرکتر، کلك عزم، پر مذهبي اصولو ټينگ، پر پښتو او پښتونواله مين، د ښو خويونو او پښتني اخلاقو پر جامه ښايسته و. د ده مجلس او مرکه د پښتو، پښتونولۍ او د پښتني خويونو د درس ورکولو مدرسه وه. بې پښتوگي يې بده گڼله. د ده په وجود کې عسکريت، سياست، علم او ادب ټول يوځای شوي وه. په دغه سبب په هېواد کې د يو ملي شخصيت په صفت پېژندل شوی دی. ده د پيسو پرځای کيسې گټلې، په دولت او پيسو پسې يې سر نه خوړاوه، يو زبردست خطيب او وياند و، فصاحت، جرات او قوي منطق يې درلود، له اخلاقي زړورتيا يې کار اخيست او له حقې وينا يې مخ نه اړاوه.

۱۰_ مېلمنو سره به يې خامخا پر پښتو ژبې خبرې کولې، د ده په مخکې به، چې چا په پښتو کې د بلې ژبې ټکي راوړل ده به سم له لاسه ورته وويل: پوه نه شوم؟ که چا به خپله غلطي سمه کړه، په درنه لهجه به يې وويل، چې ها خدای دې وبخښه! اوس پوه شوم. ده به همېشه له کليوالو د نا اشنا لغاتو پوښتنې کولې، قلم او کاغذ به تل ورسره په خوا کې پراته ول، چې لغت به يې واورېده هغه به يې وليکه. کړکيچنه او گډه وډه پښتو يې

www.melitahrik.com 0777 400 116

(c) ketabton.com: The Digital Library

نه خوښېده، چا به، چې پښتو سره بې پروايي کوله هغه ته به یې په ښه نظر نه کتل. ده د نويو لغاتو په جوړولو کې لوی لاس درلود. لکه: د ژبې ليار= قانون وتوځی= مخرج، ننوتوځی (مدخل) او داسې نور.

۱۱ــ وزیرمحمد گل خان د پرنگي د استعمار به سل کلنه دوره کې د افغانانو ژبې اوکولتورته له ښکېلاك او يرغل څخه رسيدليو تاوانونو ته پام کړی و د روسيې او پرنگي د ښکېلاك په سازش هم پوه و او دمخنيوي لپاره يې د افغانستان ختيځو، لويديځو، شمال او جنوبي سيمو کې عملي مبارزه وکړه او د افغانانو د سياسي او کولتوري حق د خپلولو لپاره يې په دغو سيمو کې پراته قومونه د افغان د ملي هويت ساتلو ته متوجه کړل.

محمد گل خان به ويل: سړی په کار کولو شتمن کېږي، په کار د ولس، ژبه او کولتور ساتل کېږي او وده مومي.

کار دی که په ولسي سطحې ترسره شي ولس شتمنوي، که د ژبې په سطحه ترسره شي، ژبه شتمنه کېږي او که په کولتوري سطحه ترسره شي کولتور شتمن کېږي، وده مومي او خوندي کېږي.

ده له غفلته راوتل، ويښ اوسيدل او د خپلمنځيو اړيکو پر خوندي کولو، صداقت لرلو او پر رښتيا ويلو ټينگارکړی دی.

د ده کار هغه وخت نتيجه ورکړه، چې پښتو رسمي ژبه

www.melitahrir.com 0777 400 116

(c) ketabton.com: The Digital Library

وپېژندل شوه. (۱)

۱۲ـ غازي امیر امان الله خان، چې جونکۍ د تعلیم لپاره یورپ ته ولېږلې په دولت کې درباري مخالفتونه راپیل شول او په ننگرهار کې د کهي چونۍ بیا ورپسې جلال اباد خوږیانیو ونیول او جگدلې ته ورسېدل. محمد گل خان د ننگرهار فرقه مشر او شېر احمد خان یې تنظیمه رییس و. د بغاوت د شدت له کبله تنظیمه رییس تبدیل او یاور محمد جان یې په عوض وټاکل شو. د یاور محمد جان پسې سردار علي احمد جان د ننگرهار د تنظیمه رییس په حیث مقرر شو. وزیر محمد گل خان که څه هم، چې له کابله مرستې غوښتې وې، خو ورته را وه نه رسېدلې. په دې کې سقو کابل ونیو، سردار علي احمد جان او وزیر محمد گل خان د سقو مقابلې ته تیاري نیوله، خو د سردار علي احمد جان نیت و، چې خپله پاچا شي. محمد گل خان مومند بابا د ده پر نیت پوه شو، ملگرتیا یې ورسره؛ ځکه کوله، چې دی د سقو سره جنگ کې مصروف وساتل شي او دی په پټه د یوې بلې منصوبې برابرولو کې د غازي امیر امان الله خان پر پلوۍ یو قوت برابر کړي؛ خو خلك، چې د سردارعلي احمد جان له نیته خبر شول، مخالف شول؛ نو دی وتښتېده د پېښور او کوټې له لارې کندهار کې سقوي قواو سره په جگړه کې ونیول شو، کابل ته واستول شو او پر توپ وویشتل شو.

د پکتیا ولسونو هم د امان الله خان مقابل کې پاڅون وکړ او د

www.melitahrik.com 0777 400 118

(c) ketabton.com: The Digital Library

اړ و دوړ د مخنیوي لپاره محمد نادرخان له فرانسې څخه د پېښور له لارې پکتیا ته ورسېد، چې د سقو مقابلې ته لښکر جوړ کړي. محمد هاشم خان د خوریانیو بازید خېلو کې له وزیر محمد گل خان سره د لښکرد جوړولو په فکر کې و، خو د سقاویانو له رارسېدو سره شاه محمود خان هم پکتیا ته لاړ او محمد گل خان سره د درې سوه تنه لښکرو ورسره پکتیا کې یوځای شو. د ببرک خان ځدران سره یې، چې پخوانۍ ملگرتیا وه، د هغه همکاري هم شوه او جگړه یې د سقاویانو سره پیل کړه. سقاویانو د محمد گل خان او محمد هاشم خان د ژوندي نیولو پر سر جایزه اعلان کړه. دوی جگړې ته دوام ورکړ. محمد گل خان، شاه ولي خان، شاه محمود خان او نادرخان کابل فتح کړ، خو لومړی محمد گل خان مومند بابا ارگ ته داخل شو. نادرخان پادشاه او محمد گل خان د داخله چارو وزیر او د ننگرهار تنظیمه رییس شو. بیا یې کوه دامن کې امنیت راوست ورپسې یې د کندهار امنیت ټینگ کړ بیا مزارشریف، میمنه او سمنگانو ته پر دندې وټاکل شو. بیا قطغن، بدخشان، قندوز، تالقان او بغلان ته واستول شو او د تنظیمه رییس په توگه یې دندې ترسره کړې.

په ۱۳۱۹ل کې محمد گل خان مستعفی شو. سمنگانو کې یې خپله کرکیله پیل کړه. ۱۳۲۸ل کې کابل ته راغی د بریکوټ په یو کرایي کور کې اوسېده. په ۱۳۴۳ل کال د زړه د ناروغۍ له

(c) ketabton.com: The Digital Library

لاملـه د زمـري د میاشـتې پـر (۲۸) نېټې وفـات شـو. شـهداء صالحین کې په اعزازي توګه خاورو ته وسپارل شو(۱) محمد نادرخـان د خپلـو څلـورو ورونـو ترڅنـګ (شـاولي خـان، شـاه محمودخـان، محمدعزیزخان، محمدهاشم خـان) وزیـر صـاحب پـنځم ورور ګانـه او پاچـا اعـلان کـړی و، چـې د وزیـر صاحب لـه حکمه سرغړونه داسې ده لکه زما لـه حکمـه سرغړونه او د وزیـر صاحب، چې منئ او عزت یې کوئ لکه چې زما حکم منئ او عزت مې کوئ.

یوه ورځ نادرخان وزیر صاحب تـه وویـل: مانـه څـه وغـواړه! وزیـر صـاحب وویـل: زمـا سـوال درونـد دی. پاچـا وویـل: خبـر دی کوښښ به وکړم که زما اوږې یې یوسـي. ده ورتـه وویـل: زه درنـه پـه افغانسـتان کـې پښـتو غـواړم. نادرخـان وویـل: اختیـار مـې درکړ. د دې کار لپاره، چې څومره لګښت کیږي د دولت پـر سـر او ذمه دی. وزیرصاحب د کابل د ټولو سرکاري ادارو سرلیکنې پښـتو کـړې، پـه لارو او کوڅـو یـې د پښـتو کتبـې ولګـولې، شاعران او ادیبـان یـې وروزل، مـالي مرسـتې یـې ورسـره وکـړې. هغه ورځپاڼې، چې پښتو په کې نه وه پښتو یې پـه کـې ورزیاتـه کړه. "طلوع افغان" خو یې بېخي پښتو کړ.

د ځینو ځایو نومونه یې پـه پښـتو کـړل. لکـه "سبز وار" شینډنډ شو. چاردهي څلورکلی شو، باریکاب، نری اوبـه، پـیش بلـك= تېرګړ، بونډه کره= شولګره، کوټه سنګي= میرویس میدان شو،

(c) ketabton.com: The Digital Library

ده بالا= هسکه مېنه شوه، سیاه چوب ته یې دتورلرګي نوم ورکړ، چهل ګزي ته یې څلوېښت ګزی، سرشاهي ته یې شاهیکوټ، لاګرجوی ته یې خوارلښتی او داسې نور نومونه کېښودل.

پوهاند رښتین وایي: که دوزیرصاحب وس رسېدلی دټول افغانستان دخلکو نومونه یې هم پښتو کول.

د ده ډریور، چې شېرنومېده، ده ورته زمری وایه. همدا محمدګل خان و، چې د پښتو د ودې لپاره یې یو زبردست تحریك وچلولو او داسې وخت راغی، چې پارسي ژبو هم په پښتو عریضې لیکلې. په اخبارو او رادیو کې هم پښتو زیاته شوه او پښتو ټولنه رامنځته شوه.

وزیر محمدګل خان په خپل کلي ګلایي کې د نوروز خان زرګر خور کړې وه، د ده نارینه اولاد نه و یوه لور یې شته چې(امینه) نومېږي او د لرې پښتونخوا د شبقدر ډېرۍ کې د مهاجرت ژوند تیروي. امینه د غلام حسن خان مرچه خېل مومند پر ځوی صالح محمد خان واده شوې وه، خو دوه کال وروسته هغه وفات شو او د هغه مشر ورور شېراحمد خان ته په نکاح شوه. له شېر احمد خان ښځه یې څلور زامن (اکمل خان، قاسم خان، اجمل خان او اباسین) پیدا شوي دي.

د وزیر صاحب یو ورور عبدالکریم خان په حیات اباد کې اوسېږي، چې پخوا د پېښور ښار د ګنج د قاضي خېلو په کوڅه

(c) ketabton.com: The Digital Library

کې او سېدو، چې تحصیل درې ته نژدې والی لري. عبدالکریم خان له وزیرصاحب څخه کشر دی. په ۱۹۱۲م کال پیدا شوی دی. ځلور لونې او یو ځوی لري. ځوی یې محمد پتنگ نومېده د ځلویښتو کالو او نهه میاشتو په عمر د زړه د ناروغۍ له لامله کابل کې وفات شو او وزیر صاحب دی د ځوی پر نوم ساتلو، چې د وزیرصاحب زیات ناچاپ اثار یې ځان سره د چاپ پر هیلې ساتلي وه. د پتنگ له مرگه وروسته د بابا د اثارو پته د هیچا سره هم نشته او ورك شوي دي.

دا څومره عجیبه خبره ده، چې وزیرصاحب د دومره سترو دندو په ترسره کولو بیا هم د کابل دیوه معلم، چې محمد نبي نومېده دهغه په کور کې د کرایه ورکوونکي په توگه ژوند کړی، خو سردارمحمد داود او سردار محمدنعیم یې په جنازه کې گډون کړی دی. (۱)

۱۳ـ مزارشریف کې روسانو په سرحد کې نظامي عملیات وکړل وزیرصاحب د روسیې قونصل راوغوښت او ورته یې وویل: که ځلیریشتو گړیو کې خپل عسکر له سرحده لرې نه کړئ مونږ هم نظامي عملیات کوو. په دې خبرو کې وزیرصاحب له جیبه یو کاغذ راوویست قونصل ته یې وښود چې تاسې دومره الوتکې، دومره ټانکونه دومره توپونه لرئ ستاسې عسکر دومره دي، په یوه شپه او ورځ کې دومره سوقیات کولای شئ. ما هم ددغو قوتونو په انډول خپل ترتیبات نیولي

(c) ketabton.com: The Digital Library

دي او د جګړې پلان لرو، زه یو جنرال یم.

۱۴_ ده په میوند کې د میوند د شهیدانو د قبرونو د احترام د منني او یادونې په لړ کې د دې شهیدانو یوه مقبره جوړه کړه. دا هغه میدان و، چې د ملالۍ یوې ټپې په دوه یم افغان انګلیسي جنګ کې پر زلمو داسې جذبه راوسته، چې پر انګرېزانو یې ناتارجوړ کړ او (۱۸۸۰) د جولای پر یویشتمې نېټې په دې جنګ کې له دولس زره انګریزي سپاهیانو څخه یوازې ۲۵۱ ژوندي پاتې شول او هغه ټپه دا وه، چې:

که په میوند کې شهید نه شوې

خدایږو لالیه بې ننګۍ ته دې ساتینه

۱۵_ د پښتو پنځه ستوري یې وروزل (عبدالحی حبیبي، قیام الدین خادم، ګل پاچا الفت، عبدالروف بېنوا صدیق الله رښتین.(

۱۶_ شمال ته د محمد ګل خان مومندبابا لخوا د پښتنو دلبږدونې د کړنو او اعتراضونو حکمتونه فدامحمد فایض داسې ښودلې دي:

۱_ اقتصادي حکمت :

محمد ګل خان ته د خپلو دندو په اجراکولو کې د هېواد له ختیځ او لویدیځ، له شماله تر جنوبه حالات ښه معلوم شوي وه او داهیله یې لرله، چې هېوادوال یې سوکاله او هېواد یې ودان او ښېرازه شي؛ نو دې برخه کې څو ټکي وضاحت غواړي:

(c) ketabton.com: The Digital Library

الف ـ دا تاثر، چې پښتانه په لومړي ځل وزیر بابا په ژبني او قوي ملحوظاتو شمال ته بیولي دي، سمه خبره نه ده، بلکې پښتانه تر دې د مخه هم په شمال کې اوسیدلي وه، چې د نادر افشار په وخت کې د نظامي خدمت په مقابل کې یې لیږد پیل شوی و او په زرگونو کورنۍ په شمال او شمال لویدیځو ولایتونو کې استوگنې شوې وې ؛نو، ځکه ددوی د استوگنو ځایونه او شمېر د تاریخي اسنادو د قیدولو په بڼه ملي او نړیوال ارزښت لري (۱).

ب ـ کله، چې وزیرصاحب پښتانه دهېواد له نورو سیمو شمال ته لېږدول دهغه ځای زیاتره برخې ځنگلونه او شاړې دښتې وې،گ چې په دغو ځنگلونو کې به زیاتره ځناور اوسېدل او دا متل و، چې "که مرگ غواړې کندز ته لاړ شه". د دې واقعیت ډېره ښه عکاسي کوي؛ نو شمال ته لیږدول شویو پښتنو دغه شاړې ځمکې او ځنگلونه اباد کړل او د افغانستان شمال دې حالت ته ورسېد، چې شمال ته د افغانستان دغلې کندو وویل شو.

ج ـ داسې ببلگه نه شته، چې محمد گل خان مومند بابا د چا شخصي ځمکه اخستې وي او کوم پښتون ته یې ورکړې وي نو دهندوکش په شمال کې ډېرې سرکاري ځمکې خورا شاړې پرتې وې او ځمکې ځنگلونه کېدل، اوبه ببکاره بهېدلې کرکیله للمي وه او دځمکې ابادول یې په وس نه وه، چې ټوله وکري او حاصل

(c) ketabton.com: The Digital Library

ترې واخلي. د افغانستان په نورو ځینو سیمو کې، چې نفوس ډېر و ځمکویې د غلو دانو اړتیا نه شوه پوره کولای. کرنیزې ځمکې نه وې، ګ چې کرل شوې وای د سیمې خلك اړ شوي وه، چې د مزدورۍ لپاره هندوستان ته لاړ شي. غنم او جوار له هندوستانه راوړي؛ نو محمد ګل خان دغه بې ځمکې خلك او کوچیان په منتونو او زاریو راوبلل او د هندوکش په شمال کې یې ورته دولتي ځمکې ووېشلې او بې کښته ځمکې یې په دې توګه د کښت وړ کړې او د هېواد بېکاره بشري منابع یې په کار واچولې، د نورو له مزدوریو یې راوګرځول او د خپل ملك په ودانولو یې اخته کړل، د خپل ملك حاصلات یې زیات کړل او وړې سیمې یې پرې مړې کړې. دغه راز مومند بابا د قره قل د پوستکو انحصار د افرادو له لاسه وویسته، د سیمې خلك یې تجارت ته تشویق کړل، د رښتیا او یووالي په نومونو یې په مزار شریف او بلخ کې شرکتونه جوړ کړل، چې وروسته د ښو پانګو څښتنان شول.

۲_ سیاسي او نظامي حکمت:

د هندوکش شمال ته د پښتنو په لېږدولو کې د وزیر صاحب سیاسي او نظامي هدف دا و، چې که خدای ناخواسته روسان زمونږ د هېواد په باب ناوړه نیت وکړي، همدا خلك به د هېواد دفاع کوي. لکه، چې همداسې وشول. کله، چې روس له امو اخوا سیمې لاندې کړې او د هند سمندر ته د رسېدو نیت یې

www.melitahrik.com 0777 400 116

(c) ketabton.com: The Digital Library

درلود؛ نو پر لارې يې افغانستان ته هم نيت بد و. لکه، چې د امير عبدالرحمن خان په وخت کې يې پنجده له افغان خاورې لاندې کړه، دا د روسانو د بد نيت لومړنی گام و. کله، چې روسانو په ۱۳۵۸ل کال پر افغانستان پوځي يرغل وکړ، د هېواد په گوټ گوټ کې ورسره ملي جهاد پيل شو؛ نو په شمال کې پرتو پښتنو لويې پوځي جبهې جوړې کړې، چې قوماندان جمعه خان همدرد، قوماندان بشيرخان بغلانی، انجنير محمد عمر سليمان خېل، چې اوس د کندز والي دی، قوماندان محمد عارف خان، چې په پښتنو کې ووژل شو او نور د بېلگې په توگه يادولی شو، چې شمال کې پراته نورو قومونو سره يې اوږه په اوږه مېړانه وښوده او د وزير محمد گل خان د لاس کېښودل شويو نيالگيو ثمره څرگنده شوه.

۳_ د افغانستان د قومونو ترمنځ د ملي وحدت د پياوړتيا حکمت:

د هندوکش شمال ته د پښتنو لېږدونه کې بل عمده حکمت د ملي وحدت پياوړتيا وه. لکه، چې مو وليدل پښتنو ازبکو، تاجکو، ترکمنو، هزاره و، ايماقو او نورو د وروڼو په څېر ژوند وکړ، د وروڼو په څېر يې راشته درشه او مړی ژوندی تېنگ کړ او د هېواد دفاع يې په گډه وکړه، خو روسانو...

د وزير محمد گل خان ځينې څرگندونې:

(c) ketabton.com: The Digital Library

د وزیر محمد گل خان زیاتي ځرگندوني د پښتو ژبې دودي، سیاسي تعمیم او پراختیا په برخه کې وې، چې ځینې یې په متسقیم ډول او ځینې یې پر ضمني توگې لاندې وړاندې کوو :

۱ ـ د افغانتسان د وگړیو د ۱۳۳۴ل هـ کال لویه جرگه کې، چې وزیر محمد گل خان د پاچا نائب رییس وټاکل شو، نو خپله عالمانه وینایې جرگې ته واوروله او بیا د جرگې د غړیو سره غرمه ناری ته گډ کښیناستو، نو وزیرمحمدگل خان او سردار محمد داود په یوه پېنډه کې او مرحوم سردار محمد نعیم د هغو څنگ ته په بله پېنډه کې کېناست.

سردار نعیم ښیښي گیلاس را پورته کړ، وزیر محمد گل خان ته یې وویل : این ظرف ابخوری رادر پشتو چه مینامند؟ محمد گل خان ورته وویل : دغه ښېښي (اوبلوښی) انگرېزانو جوړ کړی دی، نو په انگرېزۍ کې ښیښې ته گلاس وایي، پښتانه یي هم گیلاس بولي، خو که اوبلوښي، کلال له ختې جوړ کړی وي، هغه ته کټوری وایې. سردار : این کلمات کاملاً نامانوس استند به خیالم که جام مینامندبابا: پښتو او پارسي دواړه اریایې خویندې ژبې دي. جام په دواړو کې یادېږي خو کنډول او کټورې ځانگړي پښتو نومونه دي. که تاسې ته ناپېژاندل شوي،او نا اشنا وي تاسې په ملي ژبه پښتو خبرې نه کوئ، که د کابل په ښار کې وگرځئ ټول پښتانه پرې پوهېږي، سردار : چه فرق میکند ، زبان وسیله مفاهمه است.

(c) ketabton.com: The Digital Library

محمد گل خان : ډېر فرق کوي، که تاسې پښتو د ځینو نورو ژبو سره د صرف او نحو، ادبي علومو او فنونو له مخې پرتله کړئ پښتو ډېره شتمنه ده، او افهام او تفهیم پرې په ښه ډول کېدلای شي، له بلې خوا پښتو او پښتنواله زمونږ ملي فرهنګ دی.

سردار: شما بسیار سخت میگیرید : **محمد گل خان** : خو زه خپله ژبه پالم، او روزم، نو کوږ ژبي راباندې د تعصب تور لګوي، که دا تعصب وی، هر څوك خپلې ژبې ته چو پړ کوي، نو سردار محمد داود خپل ورور سردار محمد نعیم ته وویل :

دا بې ځایه خبرې بس کړه.

۲ـ د ټاکنې په برخه کې وایې : پښتو د سمو مشرانو مننه ده، او پښتو د خاینو مشرانو رټنه ده، خلاصی او نجات په پښتو کې دی.

۳ـ د اتفاق په برخه کې یې ویلي دي :

"که پښتو وه، زه به تا درنوم، ته به ما درنوې، که پښتو نه وي، ته به ما دګې، زه به تا دګم، ته به ما سپکوې، زه به تا سپکوم. دواړه به سره دګلي شوو، دواړه به سره سپك شوو، ګټه مو څه وکړه؟

۴ـ وزیر محمد ګل مومند: ټولنیز پیوستون او نظم راوستلو لپاره داسي ویلي دي.

"پښتو د مظلوم حمایه ده، په نیمه شپه کې د غږ سره سم د پېښې ځای ته ځان رسول پښتو ده، غله، جاني او خاین پسې

(c) ketabton.com: The Digital Library

چیغه وبستل او نیول یبا یې وژل پښتو ده، پښتو صداقت دی.

۵_ محمد گل مومند د د کلتور په ساتلو کې فرمایلي دي "که پښتون په خپل کاله کې نه وي او نژدې خپل هم ونه لري، د هغه د مال او ناموس ساتنه، د کاله خدمت یې حتی، چې د کاله لگښت (مخارج) یې پر کلیوالو او گاونډیانو دي، پښتو همدغسې معامله د هر چا په حق کې لازمه کړې ده، چې د پښتنو په سیمه کښې پروت وي، که څه هم پښتون نه وي او بل څوك وي.

۶_ مومند محمد گل خان بابا تل د ناخوالو او اداري فساد سره مخالف و، او داسې به یې ویل :

"پښتانه په پښتو ولاړي دي، که پښتو نه وي، پښتانه خواریږي، پرځیږي، سته یې خېژي او ورکېږي"

۷_ د خپل وخت د حکمرانانو نه د سر ټکونې او پښتو ته دغونره گڼلو د حق نه ورکولو په اړوند د خپلې یوې لیکنې په پای کې داسې لیکلی دي.

"درستې پېښکولې (ټول مصیبتونه) د بې پښتوگۍ والي له کبله رارسېږي، او نورې لانجې به له همدغې لارې نه را پېښې شي. حکومت د بې پښتوگۍ له لاسه بې پته، خوار، زار، او ورك دی، ټول د بې پښتوگۍ په اور سوي یوو، د بې پښتوگۍ پر اور سوځو، د بې پښتوگۍ پر اور کړېږو، د بې پښتوگۍ پر اور وریتېږو. ښایې د بې پښتوگۍ له لاسه وژاړو، د بې

(c) ketabton.com: The Digital Library

پښتو گۍ له لاسه کوکې او سورې ووهو".
۸ـ یوه ورځ اعلحضرت محمد ظاهر شاه سمنگانو.
کې پر پارسۍ او محمد گل خان ورسره پر پښتو خبرې کولې او اعلیحضرت ورته وویل : زه پر پښتو پوهېږم، خو ویلې یې نه شم.
دوی ورته په ځواب کې وویل : صاحبه ! زه هم پر فارسۍ پوهېږم، خو ویلاي یې نه شم.[1]
وزیر محمد گل خان نه له هرڅه درنه او خوږه پښتوو، دهغه منشور د پښتوو، ناسته پاسته یې د درنو پښتنو وه، پښتو بې دوا گڼله، پښشتو بې شفا او حیا گڼله، د هغه په خیال پښتو کې ټگي او خیانت نشته، پښتو د صداقت، عفت، عصمت، عظمت او غیرت نوم دی هغه په خپل دفتر کې غټ لیکلي وه:
"ښاغلیو ! پښتو وو ایاست"
که په قندهار کې و، که په سمنگانو کې و، که په مزار شریف کې و، همدا حکم یې کړی و،
ده ویل : که په افغانستان کې ژوند کوئ : پښتو به لیکئ، پښتو به وایئ او بس؛ نو که څوك دا تعصب بولي بیا،. خو د هرې ژبې والا د تعصب په ختو کې نښتي دي، ځکه چې هر لیکوال اوشاعر او هنر مند د خپلې ژبې دودې او برتگ خبرې

۱. همیش خلیل (د مومند بابا یاد) د ساپي د پښتو څېړنو او پراختیا مرکز (۸۳۸۲) ل کال، پېښور چاپ ۲۰ مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

کوي او خوبونه ويني، ځکه نو، يواځې وزير صاحب ولې گرميږي، هغه پښتون د پښتو حق پر ځان و منلو، پښتو د هغه د مور ژبه وه، هغه د زور خاوند و، هغه ليدل، چې افغانستان باندې لږ تر لږه شپيته فيصده پښتون پروت دی، او پاتې څلويښت فيصده باندې ازبك، تركمن، تاجك، هزاره، بلوڅ او نور پراته دي. پښتو د پښتون حق دی اوس كه څوك خپل قوم د حق غوښتنې لپاره را بيدار وي، ولې ورته بل د تعصب نوم او رنگ وركوي نو دوې ته به ددوي انصاف ووايو كه كينه او تعصب؟

د وزير محمد گل خان ويناوې پر لوړې، منځنۍ او ټيټو پوړيو يو راز اغېز لرلی دی.

يوه ورځ، چې د افغانستان د صدر اعظم شاه محمود خان غازي د اهتمام د جلالكوټ په بادشاهي باغ كې درنه عمومي جرگه جوړه شوې وه، د كابل د شور بازار نورالمشايخ حضرت صاحب هم موجود و، د صدر اعظم له خوا رييس تنظيمه عبدالاحد خان ملكيار ددغې جرگې ميلمه پال و، كله چې وزير محمد گل خان مومند بابا پورته شو او وينا يې پيل كړه، د افغانستان په تاريخي، عنعنوي، روداياتو د هغه وخت پر حالاتو او ددې درنې خاورې پر عظمت او لوړتيا يې داسې ځپانده او هځانده او پراخه وينا وكړه، چې ټول حاضرين ورته حيران پاتې شول، او صدراعظم ورته پر ځانگړي انداز كې د

(c) ketabton.com: The Digital Library

لاس پر اشارې وزیر صاحب د ځان پر لوري متوجه کړ، وزیر صاحب شکي شو او دخپلو خبرواندازېږي د نرمښت لوري ته راستون کړ.

۹ـ وزیر محمد گل خان ویل :

"دا، چې زیات دولت سره لاس وس کوم، ستره غوښتنه مې په کې داده، چې پښتانه په کې یو ځای ته ورسوم".

۱۰ـ سردار نعیم په مسکا له محمد گل خان مومند بابا پوښتل چې: وزیر صاحب! " مردم میگوید که شما رباب را شرنگ سوټی میگوئېد." وزیر صاحب په پښتو ورته لگیا شو :

دا ماپسې افترا ده، دا دروغ دي او دا ډېره چټې خبره ده او ویې ویل: رباب د پښتنو د حجرو او دېرو ډېرو زوړ تاریخي او روایتی ټنگ ټکور یوه برخه ده، او مونږ دي ته رباب وایو. دا د نورو درواغ دي، په دې وخت کښې سردار نعیم خان مسکی مسکی کېده او وې ویل: مردم مېگوید که شما اسمان را پاس پاس میگوييد" بيا ورته وزير صاحب وويل : دا هم درواغ او افترا ده اوزه اسمان ته اسمان او هسکمن وايم، پاس پاس هيڅ معنی نه لري.

۱۱ـ وزیر محمد گل خان له خولې ویل شوي دي چې زه جنرال وم او د امان الله خان پاچا هي وه، سهار مې نظامي کالي واغوستل، د کار پر لوري رواند بدلم، چې له باندې کوټې مې دغه غږ واورېد:

(c) ketabton.com: The Digital Library

" او افغان خر ادم شو" ما ور خلاص کړ ! او هغه سړي ته مې وویل : کا کا یو بل خر دلته دی، هغه چې زه د جنرالۍ په کالیو کې ولیدم، وي ویل : نه خیر شما نور چشم و بادار ما هستید " ماوویل : نه داسې نه کېږي، که هغه خر دی، زه هم خر یم، مونږ ببل نه یو. بیا مې ځان سره وویل : دا خیرن پښتون، د ا پمن پښتون، دا زما پښتون دی. زه گنهگاریم، چې خپل پښتون ته مې څه نه دي کړي. له دې وروسته مې هوډ وکړ، چې زه د پښتانه لپاره کار کوم، نو څه، چې مې وس و هغه مې کول. دا دومره امپراتورۍ او پېړۍ پېړۍ پادشاهۍ خو پښتون سړی نه شو.[١]

۱۲ـ وزیر صاحب ویلي دي : د ولس ببلوالی او کرکه پر پښتو ورکېږي ځکه، چې (اتفاق) او یووالی پر پښتو راځي، پښتو ده، چې له پښتنو یو پوړ، یوه کورنۍ، یو ټبر، یوه کوړمه، یو کهول او یو ولس جوړ وي.

۱۳ـ محمد گل خان ویلی : که پښتو وه، زه به ستا پر شتوالی خوښ یم، ته به زما پر شتوالی خوښ یې. که پښتو نه وه، ته به زما ورکه غواړې، زه به ستا ورکه غواړم، یو له بله سره به گورو ، چې خدای (ج) څه کوي

۱۴ـ پښتو خورا گران امانت دی، چې له نیکونو راپاتې ده.

---

١. حداد فرهاد قدرت الله (د مومند بابا یاد) د ساپي د پښتو خپرونو او پراختیا مرکز ۱۳۸۳ هـ ش کال پېښور چاپ ۲۷ مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

زمونږ د نیکونو وصیت دی، چې باید دغه امانت د درست ولس د ګټې لپاره بې له خیانته خپلو زامنو، لمسو، کړوسو، پړدو، او د هغو نه وروستو ته پرله پسې ور ورسوو او روغه یې وروسپارو.

۱۵_ پښتو د پښتنو د بري او لوړوالي ضامنه ده، پښتو د پښتنو دلوړوالي وسیله ده، د پښتو او پښتونوالي وده پر پښتو کېدلای شي او د ژوندا نه خوند بر پښتو اخستل کېږي.

۱۶_ پښتو د پښتنو په ولس او ټولنه کې لکه روح په کالبد کې دی، لکه څنګه، چې په کالبد کې روح نه وي، کالبد خوشې شی دی، همدغسې که د پښتنو په ټولنه کې پښتو نه وي، نو د پښتنو ټولنه به خوشې شی وي، بلکې لکه چې روح له کالبده بېل شي خورا بنایسته وجود خراب، بې ډوله او ترمن ګرځی، چې څوك ورته کتلی او ور نږدې کېدای نه شی او هر څوك تر ېنه تښتي، همدغسې که د پښتنو نه پښتو لاړه، نو د پښتنو ټولنه به هم ببدو هماغسې شي خدای(ج) مو دې تنې (ترینه) ساتی.

۱۷_ کله، چې انګریزانو د افغانستان په کورنیو
چارو کې ښکاره _ لاس وهنه او مداخله پیل کړه
د افغانستان دځارنې لپاره یې (محمد ګل خان مومند بابا) وټاکل شو. انګریزانو د ننګرهار په بېلابېلا سیمو کې پر الوتکو الوزولو هم صرفه ونه کړه، مومند بابا دغه عمل وغندلو او انګریزانو ته یې پر دې عمل زبردست احتجاج وکړو، او د

(c) ketabton.com: The Digital Library

احتجاج پایلی یې ټولو هېوادونو ته ولېږلې ده لیکلي چې:
"ټولو هېوادونو او حکومتونو ته دې څرګنده وي، هغه چا، چې افغانستان سره معاهدې کړي دي که سیاسي دي، که اقتصادي او که د دوستۍ دي، د امان الله خان په وخت کې شوي دي، افغانستان به ددې ټولو احترام کوي او مني به یې. په افغانستان کښې روان انتشار یا انارشي به پر هغې هیڅ ناوړه اغېز نه کوي، او دا ټولې معاهدې به د اعتبارو بولي، د دغو معاهدو د اعتبار او اعتماد په باره کې مونږه ټولو هېوادو نو ته یقین کولو ډاډ ورکوو، که د سقاو ځوی یا امان الله یا علي احمد یا بل څوك داسې لوظنامې یا معاهدې وکړي، چې د افغانستان استحکام ورسره په خطر کې پریوځي، نو دافغانستان حکومت به هغه هیڅکله هم ونه مني او پر خپل ټول قوت او صلاحیت به ددې د باطلولو لپاره اقدامات کوي او هیڅ داسې عمل ته به اجازه ورنه کړي، چې د دوی ملي حاکمیت او سیاسي خپلواکي په خطر کې واچوي.[۱]

۱۸ ـ وزیر صاحب پښتو ته څنګه لوری را وګرځولو ؟

"د پښتو ژبې د لیار یا صرف او نحی په مقدمه کې یې لیکلي دي: پر ما د ورکوټوالي عمر د پښتو په محتواکې نه دی تېر شوی، له خپلوانو لیري د کابل په ښار کې لوی شوم، له

۱. انشاء ډاکټر میا سهیل ـ د مومند بابا یاد، د ساپي د پښتو خېړنو او پراختیا مرکز د ۱۳۸۳ ل کال چاپ ۱۲۸ مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

عزیزانو سره مې که څه هم ارتباط شلېدلی نه دی، خو ډېر ټېنګ هم نه دی.

هوکې : پښتو مې زده وه، خو لږه مې ویلی شوه، خو د لږو ویلو له لامله کرکیچوده او وه، ولې وروسته په لوي والي کې چې پرې پوه شوم، د پښتنو عزیانو سره مې لار مینده کړه، پښتو ته مې مخ کړ او څه معلومات مې په کې ډېر کړل، خصوصا دګرانو عزیزانو او غښتلیو شینوارو پېغواره را ویښ کړم.

۱۹ـ وړاندې وروسته شاو خوا ټول ښه او بد، ګټه او تاوان، هر څه په پښتو راڅرګندېږي، پښتو ده چې ننګیالي نیکونه راپېژني او هغوی ته مو رسوي، پښتو به وي، چې زمونږ لمسي، کړوسي کودي او پردي او دهغوی نه وروستني به له مونږ سره را ښلوي، د پښتونوالې اثبات به سره کېږي د دغه لپاره چې اوسنی او روستني پښتانه ځانونه خپلو نیکونو ته ورسوي اوثابت کړي، چې دوی پر رښتیا د هغوی رښتیاني لمسي دي. ښایې چې د صرف د اشتقاق د اصولو په شان لفظي او معنوي بشپړ مناسبت په مینځ کې مو جود وي اودغه مناسبت بې له کوم تغییر او خلله ټېنګ وساتل شي، که نه په تشو دعاګانو او خوشي خبرو او پر پړونه څوك پښتون کېدای شي او نه څوك پښتون ګنلای او منلای شي.

۲۰ـ پښتو زده کړئ، پښتو نورو ته ورزده کړئ، پر پښتو خبرې وکړئ، له نورو سره پښتو وویاست، او له پښتو ویلو

(c) ketabton.com: The Digital Library

سره يې روږدي کړئ، دا د افسوس خبره ده چې که په غونډه کې ټول ناست پښتانه وي او يو کس راکې د اسې وي، چې پښتو نه شي ويلای او په بله ژبه کړېږي نو ټول ناست کسان د يو کس لپاره پښتو پرېږدي، خو يو کس د ټولو لپاره ځان ته نه مجبور وي چې پر پښتو خبري وکړي، تاسې هڅه وکړي چې دغه شان کسانو ته پښتو ورزده کړي، او پر پښتو ويلو يې روږدي کړئ، پښتو رسمي دفترونو ته ور دننه کړئ، پر پښتو ژبې ليکل او لوستل وکړئ، ليکونه، غوښتنليکونه او وړانديزونه پر پښتو ژبې کوي. پښتو ژبې او پارسي ژبي سره يو ځاي ناسته ولاړه کوئ، چې هغوې پښتو او تاسې پارسي پوره زده کړئ، که تاسی ځان ورسوئ، زده کړې هم خلاصې کړئ، نو پر پښتو ژبه کتابونه وليکئ، پښتو ژبه علمی کړئ، او د علم ژبه ترې جوړه کړئ، چې هر څوك ځان مجبور کړي د خپلو معلوماتو د زياتولو لپاره د پښتو کتابونه واخلئ، ويې لولي او ځان پرې پوه کړي، پر دې توگه يې ټول به پښتو زده کړي، او دا خبره به له مغزو ووځي، چې پښتو ژبه گرانه ده.

۲۱_ پښتانه پر پښتو چلېدلي وه (ول)، او پر پښتو به وچلېږي. پښتانه پر پښتو پېژاندل کېدل، پر پښتو به پېژندل کېږي او پر پښتو به وپېژندلای شي.

۲۲_ پښتو معنا ده، پښتو وعده ده، پښتو اثبات دی، پښتو پايله ده، پښتو محکمه ده، پښتو قانون دی، پښتو پرېکړه (

(c) ketabton.com: The Digital Library

فیصله) ده، پښتو ضابطه ده، پښتو نظام دی، پښتو انتظام دی، پښتو سسبالونه ده، امنیت په پښتو کې دی خواخوږي په پښتو کې ده
عدالت په پښتو کې دی، پښتو نیاو (انصاف) دی، او مساوات په پښتو کې دی.
په پښتو کې هغه رښتینې دیموکرسي ده، چې ټګي، چل ول، افراط او تفریط په کې نشته، ظلم او استبداد پر پښتو ورکېږي.
۲۳_ پښتو په حق درېدل دي، پښتوکې ناروا نشته او ناروا پښتو نه د. پښتو صبر دی، پښتو حوصله ده، پښتو زغم (تحمل) دی، پښتو کار کول دي، او پښتو هاند او کوښښ دی. پښتو زیار ویستل دي، زیار کښل په پښتو کې یو صفت دی، چې دوي پرې سر لوړي کوي، او پښتانه پرې ساتل کېږي. لټي، بیکاري، نازولتوب بې پښتوګي ده.
۲۴_ د پښتو رنګ پر پښتو ښه کېږي، پښتو د پښتنو د زلمو ښکلا او د پېغلو ښایست دی، پښتو د پښتنو ګانه ده، پښتو د پښتنو د نارینه وو پګړۍ او د ښځو ټیکری او پړونی دی. پښتو د پښتنود ښځو ستر دی، پښتو د پښتانه د ناموس ساتنه پر هر پښتانه لازمه ګرځولې ده، پښتانه د پښتانه د ناموس په ساتنه کې پر سر او مال ولاړ دي.
۲۵_ پښتو د پښتنو هغه مهم وسله ده، چې په هر ډګر کې یې

(c) ketabton.com: The Digital Library

دوی بریالي کړي او هېڅ یوه وسله ورسره مقابله نشي کولای، پښتو لوړ همت دی، پښتو ننگ دی، پښتو غیرت دی، پښتو صمیمیت دی، پښتو جرات دی، پښتو اراده ده، پښتو هوډ او عزم دی. پښتو قانون دی، په پښتو کې درواغ نشته، په پښتو کې غیبت نشته، په پښتو کې وعده خلافي نشته، په پښتو کې چټیات ویل نشته، په پښتو کې خلکو سره بد سلوکښي نشته.

۲۶_ هر کار باید پر پښتو، خو د اسلام په چوکاټ کې دې تر سره شي.

۲۷_ پښتو ته په ښه نظر نه کتل په حقیقت کې د پښتون را پارول دي او که پښتو خدای(ج) مه کړه له نظره وغور ځول شی، ټول ملت ته به خطر متوجی شی.

۲۸_ پښتو پښتنو ته امر کوي، چې کار وکړئ، زیار وکاږئ. پښتو پښتانه ته اجازه نه ورکوي چې: بې ځایه او بې دوده لگښتونه وکړي.

پښتو پښتانه سړي ته اجازه نه ورکوي، چې د ځان گټې لپاره بل چاته تاوان ور ورسوي، یا خیانت وکړي، بلکې پښتو غواړي، چې پښتون سړی د نورو پښتنو او مسلمانانو د گټې لپاره د ځان تاوان وکړي او پرې خوښ هم وي. پښتانه به دې خبره ایمان لري، چې گټه او تاوان عزت او ذلت هر څه د خدای (ج) په لاس کې دي، پرته دده له ارادې هیڅ نه شي کولای، نو ځکه پښتو کې ویره نه شته او پښتانه نه وېرېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲۹ـ پښتو سمه عقيده ده، پښتو ايمانداري ده، پښتو پر مسلمانۍ ننگېدل دي او پښتو سعادت ته ورغلې سمه، سيخه لاره ده.

۳۰ـ پښتانه د ژوندانه درستې گرانۍ يوائې پر پښتو زغملي، له سره اړولي او له ځانه ليرې کولای شي، پښتو متانت، ثبات او استقامت دی.

۳۱ـ پښتو پر پښتنو درېدل، سر او مال ترينه جارول دي. پښتو د پښتنو د ژوند و ساه او د مړو کفن دی.

وزير محمد گل خان

لنډکۍ پښتو او پښتونواله

www.melitabrik.com
0777 400 116

(c) ketabton.com: The Digital Library

د وزیر محمد ګل خان شاعري:

وزیر محمد ګل خان په یوه مشاعره کې لاندې شعر ویلی دی او د کابل مجلې په ۱۱-۱۲ ګڼې کال ۱۳۲۷ ل.هـ کې خپور کړی دی.

پښتو مین په تا یم که وم وم که نه وم نه وم
هرکله به دې ستایم که وم وم که نه وم نه وم
پښتو د بڼ چونې یم شور به کومه پښتنو ته
تل دوی ته په وینا یم که وم وم که نه وم نه وم
د رب مخ مې دروړی پښتنو پښتو کړئ ټینګه
زه تا ته په ژړا یم که وم وم که نه وم نه وم
دروغ مې هیڅ زده نه دي هم ټګي نه شم کولای
پښتون یم په رښتیا یم که وم وم که نه وم نه وم
خبره د زلمو ده چې پښتو ته ځان تکړه کړي
زه زوړ یم او بوډا یم که وم وم که نه وم نه وم
غلیمه ورځ به راشي چې له تا سره ګټل شي
ځرګنده درته وایم که وم وم که نه وم نه وم
لیلا د مجنون نه کړم زه به وینځه ستا په مخ کې
مجنون د ستا لیلی یم که وم وم که نه وم نه وم
نړۍ ټولې ښایستې به له پښتو خپلې نه ځار کړم
تر مړینې به همدا یم که وم وم که نه وم نه وم

(c) ketabton.com: The Digital Library

پښتو کوکیانه ښه ده په همدې درست گلستان کې
د دغـه بڼ بـورا یـم کـه وم وم کـه نـه وم نـه وم
کـه نـه وه پښـتونواله او اعمـال اسـلامي را کـې
پیرنـگ د اروپـا یـم کـه وم وم کـه نـه وم نـه وم
که خوشې کړم پښتو بې پښتوګي کړم زه نن غوره
نـو خوشـې بـه ببړا یـم کـه وم وم کـه نـه وم نـه وم
که خوړ ژوندون مې پلورم او ځان وژنم بل لپاره
نـو پـوهې کـې سنډا یـم کـه وم وم کـه نـه وم نـه وم
په خټه سپین پښتون یم محمدګل د قام خادم یم
لـه ستی نـه اریـا یـم کـه وم وم کـه نـه وم نـه وم

د اروابناد د شعر بېلگه :

پـــلار نیکـــه مـــې پښـــانه وه یـــم پښـــتون
زمـــری یـــم، زمـــرزی یـــم او زمربـــون
زه پښـــتون یمـــه ښـــکاره یـــم لکـــه لمـــر
و غلـــیم تـــه تـــل ولاړ یـــم لکـــه غـــر
مـــا تـــه ورځ د ننـــداري ده ورځ د جنـــگ
ورتـــه درومـــم پـــه اتـــڼ او پـــه غورځنـــگ
د غـــورځي غړونـــه زمـــا لکـــه تنـــا
بربښـــېده د تـــورې زمـــا لکـــه بربښـــنا
د زمـــري غونـــدې غـــورځې کړمـــه غړمبېـــږم

(c) ketabton.com: The Digital Library

لوړو غرو، نه لکه توی غونډې بهېږم
پر غلیم باندې چې راشي زما وار
د اسمان تندر به وي زما ګذار

زه پښتون یمه پښتو باندې څرګند
که دا نه وي زه به یمه خوشې شنډ
پاتې شوې مې له پلاره ده پښتو
ده پښتو او پښتونواله د هغو
پښتو زده کړه ده د علم او کمال
پښتونواله ده ښه توره او ښه ډال
ښه خویونه دیانت مو ده پښتو
ښه دودونه او ادب د پښتنو
پښتونواله پښتانه هوسوي
پښتونواله پښتانه به لوړوي
په پښتو باندې وطن دی ګڼل شوی
په پښتو باندې وطن دی ساتل شوی
هم به بیا وي په پښتو باندې ګټل
هم به بیا وي په پښتو باندې ساتل
پښتو کړمه پښتو وایمه زه تل
ده پښتو زما لالی نه لرم بل

www.melitahrik.com 0777 400 116

(c) ketabton.com: The Digital Library

سـر او مـال مـې دواړه جـار دي لـه پښتو
ژونـد او مړینـه مـې نثـار دي لـه پښتو
پښتانه کـه د پښتـو پـه لاره ځـي
دا نـرۍ او هـا نـرۍ کـې دي خونـدي
پښتانه او پښتونواله دې وي تـل
لـه پخـوا نـه يـو پـه لـس او يـو پـه سـل

تقریر:

وزیر صاحب یو شعله ور مقرر هم و، د هغه تقریر به د ولس د سوچ سره برابر و. هغه د خپل قام د زړه د راز نه ځان خبرولو، په خپلو تقریرو کې به یې هغه څه ویل چې د افغانستان ولس غوښتل، که د هغه تقریرونه راټول کړای شي، د نوي نسل لپاره به د رڼا ډیوې او د منار حیثیت ولري.

په ۱۹۵۵م کال د اعلیحضرت محمد ظاهر شاه په لاس د لویې جرګې تشکیل وشو او دې په کې نایب رییس وټاکل شو. په ۱۳۳۴ ل.هـ کال چې دغه جرګه د اعلیحضرت له خوا پرانستل شوه، محمد داود خان صدراعظم و او د نورو جلسو لپاره وزیر محمد ګل خان نایب سالار وټاکل شو.

د لویې جرګې اوله جلسه کې چې د نایب رییس له خوا پیل کېږي. د بهرنیو هېوادونو سفیران هم په کې ګډون کولای شي او د سامعینو حیثیت لري او د نایب رییس وینا پسې ټول

(c) ketabton.com: The Digital Library

سفیران او هر هغه څوك چې رسماً د لویې جرګې رکنیت نه لري، له تالاره وځي نو په هغه وخت کې چې سفیران حاضر وه نایب رییس د خبرو په ترڅ کې وویل:
افغانستان مستقل مملکت او مسلمان ملت دی، افغانان صلح دوست، اعتدال پسند ، د حق او عدالت پلویان دي، د الجزایر یادونه یې وکړه او د فرانسې سفیر ورته متوجه و او د لویې جرګې هرې غونډې کې یې د پښتون په توره او بده ورځ خبرې کولې، عبدالمجید د معارف وزیر به همېشه د پښتو ژبې مخه په تعلیمي ساحو کې نیوله نه یې غوښتل چې پښتو له پاړسو مخکې شي؛ نو په لویې جرګې کې محمد ګل خان مومند په داسې حال کې چې صدراعظم هم موجود و وویل: ستاسو په کابینه کې دا ښه وزیر نه دی، په داود خان دا خبره ښه ونه لګېده، غوښتل یې چې څوك پیدا کړي چې ځواب یې ووایي، خو د محمد ګل خان مقابلې ته چا زړه ښه نه کړ او خپله وزیر عبدالمجید خان چې غوښتل یې څه ووایي، وزیر محمد ګل خان ورته فرصت برابر نه کړ او نه یې وخت ورکړ، دا هم د ده دروندوالی و، وزیر صاحب هر چا سره په پښتو خبرې کولې.
وزیر محمد ګل خان په نثر لیکلو کې ځانګړی سبك درلود چې نمونه یې دا ده:

د وزیر محمد ګل خان نثر:

www.melitahrik.com 0777 400 116

(c) ketabton.com: The Digital Library

"هر څه چې دي د ملت سعادت سلامتیا، عافیت، راحت، عزت، ملي شته والی، هر ډول لوړوالی، د ملي ګټو پاینه، د وطن ساتنه، په عزت او هوساینې سره ژوندون، په عزت سره مړینه او د نړۍ څخه په ښه نامه تګ دا ټول د ملي یووالي، ملیت او یووالي، پورې له ملي ژبې پورې اړه لري نو که ملي ژبې خلل مینده کړ دغه ټول خلل مینده کوي او که محوه شوه، نو دغه ټول محوه کېږي او د دغه ملت نوم او نخښه د نړۍ له مخه ورکېږي.

د وزیر محمد ګل خان وفات:

وزیر محمد ګل خان مومند په ۱۳۴۳ل.هـ کال د زمري د میاشتې پر اووه ویشتمه د سه شنبې پر ورځ د سهار په اتو بجو د کابل د بریکوټ په کرایی کور کې د اتیا کلو په عمر ساه ورکړه او د شهدای صالحینو په هدیره کې خاورو ته وسپارل شو- په دغه توګه پښتو او پښتونولۍ خپل حقیقي او واقعي پالونکی له لاسه ورکړ، د ده جنازه د مازدیګر پر څلورو بجو د ده له کوره واخستل شوه او د جنازې لمونځ یې د عیدګاه په جماعت کې ادا شو، د ده په جنازه کې د کابل لوی لوی خلک، ملکي او عسکري مامورین او نور ډېر علاقه مندان شامل شوي وه او کله چې خاورو ته وسپارل شو. قرائت تلاوت شو، سید قاسم رښتیا د مطبوعاتو وزیر غږ کړ چې یو اځې مولانا

(c) ketabton.com: The Digital Library

ارشاد د دیني چارو رییس خبرې کوي نو لومړی مولانا محمد شاه ارشاد د ده لنډه ژوند پانه ولوسته او د ده خدمتونه یې وستایل. ورپسې صدیق الله رښتین لنډو جملو کې د ده عسکري، سیاسي، علمي او ادبي خدمتونه یاد کړل او دی یې د دې عصر خوشحال خټک وباله؛ ځکه، چې د هغه په شان دی هم د تورې او قلم خاوند و، د سیاست د میدان پهلوان او غوښتلی عسکر او جنرال و.

په پای کې یې د اشرف خان هجري دا بیت ولوست:

چې چراغ د هنر ځمکې پوشیده کړ
که یې زه په اوښکو ډوبه کړم سزا ده

په قبر لا خبرې خلاصې نه وې چې یو شمېر غټ غټ چپن اغوستونکي ازبکان او ترکمن ساه نیولي او په منډو راورسېدل، په لوړ غږ یې وویل: خدا محمد ګل خان را بیا مرزد بما بسیار خدمت کرده بود اولاد اولاد ما دعاګوی او است."

د محمد ګل خان فاتحه:

د بابا عمومي فاتحه د کابل ښار د حاجي محمد یعقوب په جوماتک کې د میراجان سیال په مشرۍ اخستل کېدله چې اعلیحضرت محمد ظاهر شاه هم له سهاره ورته راغلی و، پاچا د خپلې ناوزګارتیا له کبله فاتحو ته ډېر کم تلو، خو د خان بابا فاتحه کې شل دقیقې ناست و، بیا یې یو تقریر وکړ او ویې ویل

www.melitahrik.com 0777400116

(c) ketabton.com: The Digital Library

:

"محمد ګل، خان زمان و، ما ته له هر چا نه ګران و، په کار خو دا وه چې د ده فاتحه ما اخستې وای خو تاسې له ما مخکې شوئ، لوی انسان و، خدای دې وکه روانه پېړۍ کې پښتنو کې داسې عظیم او عملي انسان پیدا شي.

د اروانښاد بله فاتحه د پوهنې د وزارت له خوا د اسد پر ۲۸-۲۹ د شیرپور په لوی جومات کې واخستل شوه. د ده دعا ته د افغانستان پاچا محمد ظاهر خان او نور ډېر خلك راغلي وه. په دې وخت کې زه (ښاد جبار خېل) قضایي مفتش د هزاره جات په دای کنډي (اوس په ملکي وېش کې ولایت) کې د قضایي چارو په پلټنه بوخت وم چې د وزیر صاحب د وفات خبر مې واورېد؛ نو ما یې هلته د فاتحې اخستلو هڅه وکړه. دا ځکه چې د ده د پښتو پالنې پښتونولۍ او د مېنې د پالنې په لاره کې مو چې قدم اخستی و خلکو د دوه یم محمد ګل خان نوم رابخښلی و نو زما ډېر ښه ابسېده. خدای تعالی دې وبخښي.

د محمد ګل مومند ورثه:

وزیر محمد ګل خان نارینه اولاد نه درلود، یوه لور یې لرله چې اوس هم ژوندۍ ده او د لعل پوري شېر احمد خان ته ناسته ده.

ورور یې محمد کریم خان نومېږي چې اوس هم ژوندی دی.

محمد ګل خان مومند چې کوم مادي، سیاسي، معنوي اداري

(c) ketabton.com: The Digital Library

او اقتصادي امکانات لرل. که د نن ورځې د مغرضانو لاس ته ورغلي وای څه نخرې به يې کړې وې. محمد ګل خان وزير و، فرقه مشر وه، تنظيمه رييس و، نائب الحکومه و، حکمران و، خو ده يو خام کور هم نه درلود، په خامه کرايي کور کې اوسېده او هغه کې يې خپل رب ته ساه ورکړه او په اخرو شپو کې يې هم قلم په لاس د پښتو د لغاتو څېړنې يې کولې، يعنې تر وروستۍ سلګۍ پورې د پښتنو او پښتو ادبياتو خدمت کې لګيا و؛ د دغه ستر ملي، اداري، پوځي او ادبي شخصيت يوه ياد غونډه پېښور کې د صابر شاه صابر پر مشرۍ خليل ادبي جرګې په ۱۹۹۷ ميلادي کال او څلوېښتم تلين يې پېښور کې امام الدين ساپي د پښتو څېړنو او پراختيا مرکز پر نوښت د قتيل خوږياڼي په سرپرستۍ کې لمانځل شوې او دغه راز باز محمد مليار د چپرهار د کنديباغ او سيدونکي د پېښور په ارباب روډ کې د محمد ګل مومند بابا په نوم ليسه فعاله کړې ده. زما وړانديز دا دی چې افغانستان کې بايد د ده په نوم ډېر څېزونه ونومول شي او د ده ياد پرې تازه وساتل شي.

اداري چارې:

د وزير محمد ګل خان مومند پاملرنې او کړنې په اداري چارو کې د څېړلو وړ دي. بابا دهېواد په اداري چارو کې د پوهې، پاملرنې او پخې تجربې خاوند و، دده د کار دوره د اماني

(c) ketabton.com: The Digital Library

حکومت او بیا له سقوي دورې وروسته داعلیحضرت محمدنادرشاه دورې سره برابره وه، د اعلیحضرت محمدظاهرشاه په دوره کې یې هم اداري چارې پرمخ بیولې دي، خو د اعلیحضرت محمدنادرشاه په وخت کې دکورنیو چارو وزیر و چې اصلاحات یې ډېر دیادونې وړ دي. زمونږ ځوانان باید پوه شي چې زمونږ دمحمد گل خان مومند شهرت او ډېره پېژندګلوي ددې لپاره شوې او کېږي چې نوموړي په ډېرو حساسو شرایطو کې دسقاو دځوی له کړنو وروسته دکورنیو چارو وزیر ټاکل شوی و، چې دعامې اداري تطبیق همدې وزارت پورې اړه لرله.

ښه به وي چې له یوې خوا ځوان نسل دوزیر صاحب د اداري پاملرنې پر کړنو پوه شي اوهغه ناوړه تورونه چې ځینو خلکو پر وزیر صاحب لګولي، رد کړای شي، له بلې خوا دابه دیوې تجربې او درس حیثیت هم ولري؛ کوم چې نن دادی بیا ورته کلکه اړتیا لیدل کېږي.

دلته له انګریزانو سره دجهاد او استقلال ګټلو لپاره دهغه دکارنامو، دسقو دځوی په راپرځولو کې دهغه د اتلولۍ یادونه او څېړنه اړینه ده، خو دده دفرهنګي کارونو تاریخي حقایق نه دي راغلي ځکه چې پر اړه یې څېړنه دیو بشپړ کتاب خبره ده.

مونږ یې دلته صرف له ۱۹۲۹م کاله وروسته د اداري اصلاحاتو، دنفوسو دځای پر ځای کولو، داقتصادي روغونې

(c) ketabton.com: The Digital Library

او دمناسبې اداري جوړولو په برخه کې چې یې څه کړي، لنډه کتنه کوو :

لومړی- اداري اصلاحات :

د ۱۹۲۹م کال په نیمایي کې حبیب الله کلکاني ماتې وخوړه او محمدنادرشاه کابل ونیو. په دغه وخت کې د کابل ښار دومره ویجاړ شوی و، چې یو دفتر هم روغ نه و پاتې، محمدنادرشاه دمجبوریت له مخې دخپل یو اشنا په کور کې اوسېده، څو چې ارک جوړ شو، نو په اداري اصلاحاتو کار پیل شو. درې ګونې قوې پیلې شوې، وزارتونه جوړ شول اوهغو ته تشکیلات منظور شول. دغه اداري تشکیلا تي چارو تر ۱۹۳۲م پورې دوه نیم کاله ونیول. دتجارت وزارت کې ښه کار وشو، دکرنې ریاست هم فعالیت کاوه، نایب الحکومګیو، اعلی حکومتونو او علاقه داریو باندې کار وشو او مناسب اداري وېش رامنځته شو. کابل ښار بېرته دښار بڼه ونیوله، ارګ هم ترمیم شو دا ټول کارونه دمحمدنادشاه لپاره ستره کامیابي شوه. ددغه بریالیتوب راز په دې کې و چې صدراعظم سردارمحمد هاشم خان داخله وزیر محمدګل خان او دکابل ښاروال عبدالرحمن لودین یې دحکومت غړي وه. دسردارمحمدهاشم خان دکابینې دکورنیو چارو وزیر دې ته متوجه و چې باید اداره جوړه شي په خپله محمدنادرخان او دده دوه ورونه محمدهاشم خان او شاه

(c) ketabton.com: The Digital Library

محمود خان هم ښه هوښیار او د پوره سیاسي پام لرونکي وه چې د وزیرمحمد گل خان مومند وړاندیزونه یې منل او په ترسره کولو کې یې دهغه مرسته کوله له سقاوي گډوډۍ وروسته لومړنی گام همدا و، چې باید تر سره شوی وای، اداره کې ملکي وېش خاص ارزښت درلود چې د کورنیو چارو وزیر ټول هغه اداري واحدات، دولتي موسسات مقامات، د اداري دستگاه فعالیت، چې دحکومت دلوړو ارگانونو تر مشرۍ لاندې یې عمومي چارې ترسره کولې، اصلاحاتو لاندې راوستې تر ده پخوا اداري تشکیلاتو، اداري مناسبو تقسیماتو او اداري حقوقو ته په افغانستان کې لازمه پاملرنه نه وه شوې. حتی لوی احمد شاه بابا چې کله دمعاصر افغانستان دبنسټ ډبره کېښودله، اداري اوملکي وېش یې په لازم ډول اصلاح نه شو کړای، ځکه چې د ده دوره د لښکرو وېشنې او فتوحاتو دوره وه، اوزیاته دوره یې د سیاسي او فرهنگي پولو پر ټینگولو تېره شوه، دغه لوی واکمن په خپله لویه امپراطورۍ کې صرف ۸ ولایتونه او ۱۵ اعلی حکومتونه تشکیل کړل. لکه د ننگرهار، کابل، هرات، مزارشریف، خراسان، بدخشان، پنجاب او کشمیر ولایتونه، چې په دغه وېش کې یې لازم تناسب موجود نه و، سره له دې چې احمدشاه بابا دغه تشکیل په خپل تدبیر اداره کولو، خو وروسته له هغه چا داکار و نه کړای شو. همدارنگه احمدشاه بابا په رسمي

www.melitahrik.com 0777 400 118

(c) ketabton.com: The Digital Library

چارو کې پارسي او حتی اردو رواج کړه شاید دلیل یې داوګڼل شي چې ترده مخکې د نادر افشار او قزلباشو د اداري شتون لـه کبله او پـه پنجاب کې د پنجابیانو لـه لامله ده تـه دغـو دوه ژبو اړتیا پېښنه شوې وي، خو همدغو دوه لاملونو لـه یوې خوا یـوه نامناسبه اداره اولـه بلې خوا دملي ژبې پښتو دولتي کېدنې اړتیا دده اولادې ته وروسته سردردۍ رامنځته کړې وې.

همدا دوه لامله وه چې انګریزانو پر اسانۍ دهغوی دحکومتونو پښې سستې کړې، دشازمان لـه ړندولو وروسته دعبدالرحمن خان تر وخته دهېواد اداري نظام ډېره شړېدلې بڼه لرله که څه هم چې عبدالرحمن خان د انګرېزانو سره د پښتنو پر وېشنې ډېر زيات اداري مرکزيت پياوړی کړ، خو دمرکز دغه پياوړي کېدل دعامه حقوقو اوعلمي ادارې پر بنسټ پوره او برابر ونه ختل، امير حبيب الله خان سربېره پر دې چې اداري ته يې لازمـه پاملرنه ونه کړه، دخپل پلار دمرکزيت او انضباط اصل هم ورنه وران شو؛ امان الله خان دنورو ټولو اصلاحاتو ترڅنګ اداري اصلاحاتو ته پاملرنه وکړه، خو کوم اصلاحات چې ده راوستل سقوي دوره کې لـه منځه لاړل، نو، ځکه وزير محمدګل خان د کلکـاني حبيـب الله واک پـای تـه رسـېدو وروسـته اداري اصلاحاتو ته کلکه ملا وتړله او د ښې اداري د رامنځتـه کېدلو لـه کبلـه يې د افغانسـتان ملي وحدت هم تـامين کړ، همدغـه وخت کې اداري تشکيلات د افغانستان د اساسيه تشکيلاتو

www.melitahrik.com 0777 400 116

(c) ketabton.com: The Digital Library

په نوم ونومول شول.
محمدګل خان ټول هېواد په ۲۱۲ اداري واحدونو وېشلی و ،
دغو اداري واحدونو کې ولايات، اعلی حکومتونه، لوی
حکومتونه، لومړی درجه حکومتونه، دوه يمه درجه حکومتونه
او اوله درجه علاقه دارۍ اودوه يمه درجه علاقه دارۍ شاملې
وې، ډېر کوچنی اداري واحد کلی و ، چې ۲۵-۲۰۰۰ تنو
پورې نفوس يې درلود دکليو په سر کې به ملك، د ولايتونو په
سر کې به نايب الحکومه او د اعلی حکومتونو په سر کې به
حاکم کار کولو. په ۱۳۰۹ل کې د دوه يم اساسي قانون له مخې
(لومړی اساسي قانون په ۱۳۰۲ل کې نافذ شوی و) دغو اداري
تشکيلاتو کې ډېر لږ بدلون راغی چې اصلاحي بڼه يې درلوده
کله چې محمدګل خان د داخله چارو وزير و د افغانستان اداري
تشکيل لاندې بڼه لرله :
دکابل ولايت، دکندهار ولايت، دهرات ولايت، دمزارشريف
ولايت، دقطغن ولايت، دمشرقي ولايت، دپکتيا ولايت،
دغزني اعلی حکومت، دپروان اعلی حکومت، دفراه اعلی
حکومت، دميمنې اعلی حکومت، دبدخشان اعلی حکومت،
دشبرغان اعلی حکومت، دګرشك اعلی حکومت،دتالقانو ،
غوراتو ،ارزګان اوباميانو اداري مرکزونه د راتلونکيو اداري
تشکيلاتو بنسټونه وګڼل شول چې د۱۳۴۳ل کال تر اساسي
قانون پورې يې اعتبار درلود. محمدګل خان پوهېده چې دملي

(c) ketabton.com: The Digital Library

اهدافو د تر سره رسولو لپاره مېخانيکي عامل هغه ځواکمن اغېز دی چې له پاسه عملي کېږي؛ نو، ځکه د کورنيو چارو وزارت، صلاحيت، کړنې او ارګانيکي عوامل، د وګړو ګډه برخليك ته دناوړه شرايطو پر راتګ ساتندويې ځواکونه په نظر کې نيونه وه، ګډې ملي ګټې، معنوی عوامل، ګډ کولتور، اقتصادي پياوړتيا د طبيعي منابعو او فرهنګي- تاريخي اثارو د کار لاندې راوستل په پام کې ونيول شول دکار ځواك وېش، د کاريزونو جوړول په داسې توګه چې منابع (خصوصاً ځمکه او اوبه) استفادې لاندې راوستل د ده د اقداماتو يوه برخه وه.

دوه یم ـ د نفوسو ځای پر ځای کول :

وزير محمدګل خان مومند په هېواد کې دنفوسو مېشت کېدلو او تنظيمولو ته داسې پروګرام پېل کړ، چې اقتصادي، تجارتي، زراعتي، امنيتي، سياسي اوفرهنګي اړخونه يې تړول وسنجول، زرګونه کاله مخکې کله چې اريايانو دخپلو پنځېدلو په لړ کې له بخدي څخه دغور، زميندارو، کسي غره او ګندارا خواو شا ننني جلګې دنوي اقليم او شنو سيمو لرونکې ځمکې ونيولې اوهلته مېشت شول، دهندوکش شمال ته يو شمېر سيمې له نفوسو څخه تشې پاتې وې، په زرګونو کالو دا ځمکې چې دکرنې لپاره دکار په واسطه اماده کېدای شوې او دکرنې استقرار يې درلود، همداسې لا مزروع پاتې وې،

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځنګلونه یې لرل خوګان په کې ګرځېدل حال دا چې د هېواد په ختیځ لوري کې او د هندوکش جنوب ته د نفوسو زیاتوالی لیدل کېده وزیر له دغو سیمو د هندوکش شمال ته په ځانګړي توګه کندز او بغلان ته ځینې کورنۍ ولېږدولې، هلته یې د نوې کرنې، سوداګرۍ او ځینو نورو وته ییزو چارو د سرته رسولو زمینه برابره کړه. محمدګل خان موښند دغو سیمو ته د حاکم په توګه راغی او پر دغو سیمو کې بې ساریو اقتصادي پرمختګونو ته لاره خلاصه شوه. هغه وخت مشهور متل و چې (اګر مرګ مېخواهی قندز برو) خو محمدګل خان دغه د مرګ سیمه پر یوې داسې ښېرازې سیمې واړوله چې لږ وروسته یې د ټول هېواد دګودام، نوم غوره کړ.

د نفوسو دا ډول لېږدول نورو هېوادو کې هم لیدل شوي دي. مثلاً د مسکو او پترزبورګ نه د سایبریا سیمې ته د نفوسو لېږدول، د هند له بمبي نه نورو سیمو ته د کار ځواك خپرول، کاناډا او استرالیا کې د نفوسو مېشته کول، چې دا بېلګې ټولې د (دیموګرافۍ) د علم له مخې امکاناتو او پالیسیو پورې اړه لري چې په دې توګه د نفوسو ښه وېشنه او د نفوسو ټولېدنه دواړه اصلاح کېږي او نوې اقتصادي منابع کار لا ندې راځي او سیمه په اقتصادي تحرك کې واقع کېږي. سربېره پر دې دا د ملي وحدت د تامین لپاره هم یو ګټور اقدام او د هېواد د ځمکني تمامیت یو لوی تضمین و ځکه، چې محمد ګل خان

(c) ketabton.com: The Digital Library

مومند او په خپله محمد نادر خان ته د استقلال له ګټلو او له هېواد نه ددفاع په ډګر کې هلو ځلو او انګریز سره د دریوو جګړو په ترڅ کې دا ثابته شوه، چې پښتانه دخپلواك او واحد افغانستان د ساتلو اتلان دي، نو له یوې خوا هندوکش شمال ته ددوی لېږل هلته د هېواد دځمکني تمامیت د ټینګولو لپاره دمېخونو دټك وهلو معنا درلوده او له بلې خوا تاریخ ورته د چنګیز او هلاکو یرغل دیوې تجربې په توګه ثبت کړی و.

همدارنګه د شلمې پېړۍ په درشل کې وروسته تر ۱۹۳۰م المان کې د نازیزم او ایټالیا کې دفاشیزم خطر له یوې خوا جاپان، بلغاریا او هسپانیا تهدیدول، ان دا چې ایټالیا خو عملاً حبشه ونیوله او بل خطر یې ختیځ ته دمرکزي اسیا هېوادونو ته متوجه و، چې لار یې پر امو سیند باندې وه، نو پښتنو د دغه خطر پر وړاندې د سپر حیثیت غوره کاوه، سره له دې چې دغه کار اولېږدونه د امیر عبدالرحمن خان په وخت کې هم شوې وه، خوو روسته محمدګل خان د وزارت پر چارو سربېره داصلاحاتو راوستلو او دحالاتو دښه کولو لپاره کله کندهار، کله شمال او کله بېرته مرکز کې اداري چارو باندې ګومارل شوی او د ځینو پلاوو سره یې په بهرنیو سفرونو کې هم ګډون کړی دی او هره دنده یې په پوره سیاسي پاملرنې او بریالیتوب سرته رسولې ده، دهغه وخت او شرایطو لویه ستونځه دسقو دځوی د اړ ودوړ له لامله د نظم او اداري شړیدل

(c) ketabton.com: The Digital Library

او په هېواد کې د هغې تورې دورې له منځه وړل اسانه کار نه و؛ ځکه، چې د سقو ځوی د مدنیت نخښې نه وې پرېښې. په سقوي دورې کې څو تنه ناپوهان دولت ته رسېدلي وه، په پیسو ټولولو بوخت شوي وه، ځمکې، باغونه او کورونه یې لوټل، دولتي ودانۍ یې شخصي کورونه کړل، هرځای کې به یې چې کوم سر لیدو دهغه د پرېکولو په فکر کې به شول؛ نو دنا پوهۍ په دغې دورې کې وزیر محمدګل خان دعلم او فرهنګ لپاره دخدمت اړتیا هم لیدله، له همدې لامله یې د ادبي انجمنونو جوړول او د مطبوعاتو هڅونو ته یې پاملرنه وکړه، په دې توګه ګورو چې د وزیر محمدګل خان ژوند څو اړخونه او بعدونه لرل او په هر یوه کې یې خپله سیاسي پاملرنه او پوهه ثابته کړه. لکه پوځي ډګر کې، اداري چارو کې، دمدني ټولنې د اساساتو ټینګولو کې، داقتصادي بنسټ په ټینګولو کې، دحقوقي نظام غښتلي کولو کې او په اداره کې اصلاحاتو راوستلو کې، ترټولو مهمه دا چې دملت جوړونې په دغو ټولو برخو کې یې فعاله او اګاهانه برخه واخیسته.

محمدګل خان مومند دملي هویت دپېژندنې، د ملي شعور د ویښولو او دملت جوړونې هغه کار چې ۵۰۰ کاله مخکې د وطنپالنې، ملي ځان پېژندنې او ملت جوړونې هغه بنسټ او مفکوره چې سوري (فرید) رامنځته کړې وه، وپالله او د هغوی پر لارې یې پاخه ګامونه پورته کړل، خو توپیر یې دا و، چې

(c) ketabton.com: The Digital Library

پخوا د ملي مفکورې د پلي کولو لپاره نور اړين توکي لکه دملي اقتصاد د ستنو شته والی، ملي ادب او کولتور دملي شعور د ودې لازمه سطحه نه وه لوړه شوې، له همدې لامله افغانان په دغو تېرو ۵۰۰ کلونو کې (د سوري شېرشاه له وخته) دغه هدف ته ونه رسېدل. حال دا چې ملي ټولنه جوړول روڼ فکر، شعور، دژوند لوړه سطحه، عزم او پرله پسې هڅې غواړي. دا ډول کلك هوډ او لوړه پوهه وزير صاحب کې موجود وه، دملي ټولنې د جوړولو غوښتنه دا وه چې قومونه د تړليو ګټو د وفادارۍ له مخې سره واوبدل شي او دژوند ټولو چاروکې سره ګډې اړيکې ولري. لکه وزير صاحب چې دهمدې موخې لپاره زمينه برابره کړه؛ ځکه، چې ملي ټولنه هغه ده، چې اوسېدونکي يې دقومي، ژبني او اخلاقي توپيرونو سره سره ځانونه دټولنې او ټول هېواد غړي بولي، خپل ګډ تاريخي هويت وساتي جغرافياوي شتون ته وفادار وي او ملي هېوادنيو ارزښتونو ته ژمن پاتې شي.

محمدګل خان د ټولنې په ټولنيز شتون کې موندلې وه چې بايد بېلابېل قومونه لوی اوواړه توکمونه يو بل سره نژدې اړيکې ولري او په ګاونډيتوب کې سره ژوند وکړي. لکه، چې ترکمن، پښتون، ازبك، تاجك، هزاره، يې سره په روابطو کې نژدې وساتل، دا له ملت سره دده د پراخ نظر، بې تعصبه چلند او مينې ښکاره بېلګه وه. خو په دې وروستيو کې په ملي

(c) ketabton.com: The Digital Library

ارزښتونو ملنډې، د پرديو بلوسېدو اوقومي تعصباتو تـه دلمن وهلـو ترځنـګ دمحمـدګل خـان مخالفـانو سياسـي وده وکـړه دغرض خاوندان دوزير صاحب په شخصيت کې هيڅ ډول نـاوړه کړنه نه ده موندلې. يواځې دده په دغه اقدام چې قومونه يې سره نـژدې کـړي دي، نيوکـه کـوي، حـال دا چـې نومـوړي د وګـړو د اسـکان، داقتصـادي فعـاليتونو لپـاره دکـار دځـواك تنظيم او دملي يو والي لپاره اداري اقدامات کاملاً د اړتيا لـه مخـې تـر سره کـړي وه ځکـه، نـو اوس يـو ځـل بيـا دملـي ځـان پېژنـدنې، دملي شعور دپياوړتيا او د ملي ارزښتونو دځلولو لپـاره يـو بـل محمدګل خان ته اړتيا ليدل کېږي. د اداري جوړښت د پياوړتيا او دقومونو دنژدې کولو لپاره د يو بل هوډمن او قـاطع وزيـر اړتيا ده. نن هم هاغه څه تر سره شوي چې د سقاو ځوی تـر سـره کړي وه. که وزير صاحب د يوه ځای خلك بل ځای کې نه وای مېشت کـړي، نـو نـن بـه افغانسـتان پـه جغرافيـوي توګـه پـه ځـو ټوټو کې پروت و او نه به چا د يو افغانسـتان خبره کولای شوه. دا سمه ده چې دوزيرصـاحب دغـه کـار پښـتو تـه ډيـره مـالي اومعنوي ګټه ورسوله، خو نن چې ددې تر شا کوم حقايق څرګند شوي هغه د افغانستان لـه تجزيه کېدو نه ژغـورل دي. محمـدګل خان د پښتو راتلونکی په خپل دقيق نظر مخکې لـه مخکـې لـه نظره تېر کړی و، دغه راز يې پښـتانه د ښاري ژوند دلارو لټون ته وهڅول، اقتصادي لارې يې ورپـر ګـوتې کړې او پښـتنو کـې

(c) ketabton.com: The Digital Library

یې د ملي شعور راټوکېدل او د یرغلګرو او ښکیلاکګرو په مقابل کې یې د ډال په توګه و درول، پښتانه یې دراتلونکیو څو لسیزو لـه ویجاړیو خبر کړل که سیاسي عمل پرې شوی وای دهغو په وجه به دبهرنیو دښمنانو پر لمسون او لاس وهنې د افغانستان اوسنۍ بڼې بدلون موندلی وای.

دریم- د پښتو ادبیات :

وزیر محمدګل خان د پښتنو د ژبې، نظام او کولتور ترڅنګ د پښتو ادبیاتو په وده کې هم د احترام لوړ مقام لري دی پوخ شاعر ځیرك لغت جوړوونکی او حقیقت خوښوونکی مورخ و.

د پښتو طلوع افغان اخبار د وزیر صاحب پر امر پښتو شو چې حبیبي صاحب چلولو، په ننګرهار کې اتحاد مشرقي جریده پښتو شوه او پکتیا کې د وړانګې جریده پر پښتو وچلېده، د بچه سقاو پر وخت یې په ننګرهار کې د "کورغم" پر نوم اخبار وچلاوه چې ډېرې ګڼې یې خپرې شوې او اوس په لاس کې نه شته، خو قتیل خوږیانی د "کور غم" اخبار چلوونکی جنرال سید حسن بولي چې شیون یې تخلص کاوه قلمي یې دغه اخبار په ګډه خپراوه. او دا اخبار محمدګل خان یواځې نه دی چلولی. په ۱۳۳۴ ل کال د لویې جرګې د پرېکړو لنډیز یې په پښتو کې دپاڼو په شکل خپور کړو چې د پارلمان زیات غړي په کې پښتو سره بلد شول. دا هم د بابا برکت و.

(c) ketabton.com: The Digital Library

وزير بابا د پښتو په ليك دود كې ډېر بدلونونه راوستي، چې وروسته نورو ورته لازمه پاملرنه ونه كړه يواځې دده جوړې شوې دوه ياګانې يوه لكۍ لرونكې په (ۍ) او بله مجهوله (اوږده) يا (ې) چې دټولو پښتنو له خوا ومنل شوې او نن هم دود دي او هيڅوك حق نه لري چې له ځانه په كې ګوتې ووهي وزير صاحب دا نظر هم درلود چې كه پښتو دنسخ پر ځاى پر نستعليق ليك وليكل شي دا به د ژبې په ګټه وي، په يو وخت كې خود وزيرصاحب ليكدود ډېرو پښتنو منلى هم و، اوس هم داسې كندهاريان شته چې د وزيرصاحب پر ليكدود ليكنې كوي او د لرې پښتونخوا د باره ګړي په سيمنار كې يې ديا له ليكدوده ژوره استفاده وشوه. وزير صاحب يو شمېر نوي لغات هم جوړ كړي دي چې زيات پښتانه يې اوس هم په ليكنو او ويلو كې كاروي. لكه: خج (د اواز فشار، د ژبې ليارە (قانون) وتوځى (مخرج) نسنوتوځى (مدخل)، ايرنۍ (خاكستر دانۍ) او داسې نور چې محمدګل خان ايجاد كړي اوس هم دكارونې وړ دي. د پښتو ګرامر په برخه كې وزير صاحب دلوى لاس لرلو له كبله په ۱۹۳۸ م كې "د پښتو د ژبې ليارە يا صرف اونحو" پر نامه په څلور سوه پنځه نوي مخونو كې يو لاربنود كتاب ليكلى او لاهور كې دعبدالعظيم ساپي پر زيار او اهتمام چاپ شوى دى.

د وزير صاحب افغاني قاموس (پښتو سيند) چې دكابل عمومي

(c) ketabton.com: The Digital Library

مطبعه کې دښوونې او روزنې د وزارت له خوا په ۱۹۳۷م کال پر لوی کاغذ قلمي چاپ شوی دی ددې کتاب لغات محمدګل خان په نهو کالو کې راټول کړي دي، دهرتکي معنا او پېژندګلوی يې په فارسي ژبه کړې دی. ځينو ځايو کې يې معنا پر پښتو ژبې هم کړي ده، داکتاب دوه برخو کې چاپ شوی دی ټول ۷۲۵ مخونه لري.

د محمدګل خان بل کتاب (لنډه کې پښتو او پښتونواله) نومېږي چې بېنوا د اوسني ليکوال کتاب کې هم ياد کړی دی بل يې د (پخلي، په نوم کتاب دی چې تراوسه نه دی چاپ شوی.

د ژبې ملي او ادبي اصطلاحات د وزير محمدګل خان يو بل کتاب دی همدارنګه د مېلمستون، سيمه، ټوکې او پښتني تربيه يې هغه کتابونه دي، چې ورك او له چاپه پاتې شوي دي.

لکه چې مو ولوستل په شمالي ولاياتو کې سرحدي پښتانه ځای پر ځای کول له ځينو نيوکو لاندې راغلي؛ ځکه چې دپښتنو ټاټوبي کندهار کې ايراني شيعه ګان او قزلباشان دنادرقلي (نادر افشار) له واکمنۍ وروسته احمدشاه بابا دخپلې اسيايي امپراتورۍ اداري او سياسي غړي وګڼل او ايرانيان د افغانستان ټاټوبي کې مېشت پاتې شول. پښتون واکمن تيمورشاه دراني ورته مهمې مالي اداري، سياسي، فرهنګي او اقتصادي دندې هم ورو سپارلې، چې لاتراوسه پورې يې نسلونه په کندهار او کابل کې برلاسي پاتې دي،

(c) ketabton.com: The Digital Library

همدارنګه کله چې روسانو د ازربایجان، سمرقند او بخارا سیمې د خپل تېري لاندې راوستې؛ نو ډېرو بخارایانو، اذربایجانیانو، سمرقندیانو افغانستان ته مخه وکړه چې په هلمند ولایت کې مېشته شول او دولتي ځمکې ورته ورکړای شوې او څه نور یې په شمالي ولایتونو کې چې ترننه ژوند په کې کوي اوسیدلي دي. ځینې لا وایي چې مومند محمدګل خان بابا له سرحدي ولایاتو افغانستان ته راغلی او دلته پر دندو ګومارل شوی دی. حال دا چې وزیر صاحب دننګرهار د سیمې اوسیدونکی او دهمدغې سیمې ستر شخصیت دی. او په نازکو وختونو کې یې مهمې دندې سرته رسولي د پښتنو لپاره ویاړ او دمخالفینو لپاره دخواشینۍ وړ ګرځېدلی دی. دده د تولنیز سیاست پر ضد یې پوهنځي ته دانشکده، پوهنتون ته دانشګاه او محصل ته دانش اموز ویلی دوی دملي هویت له تاریخي ارزښت نه منکر شوي دي، ځکه چې د پښتنو ستر قوم پر چا نه شي ورګډېدلی. مومند محمدګل خان بابا ویلي :

"ژبه دملي موجودیت، هویت، هوساتوب، سعادت، لوړوالي، او جګوالي ستنه ده، ساتل او پالل یې په کار دي". د تاریخ پر کتنې افغانستان له شماله ترجنوبه او له ختیځه تر لویدیځه له ازله تردې دمه د پښتنو او افغانانو وطن دی او ډګر ته راوتلي سیاسي او فرهنګي غرضیان خو له تاجکستان، ازبکستان، ترکمنستان، ایران او ننني اذربایجان نه د روسانو یا

(c) ketabton.com: The Digital Library

د نادر افشار لـه ظلم را تښـتېدلي او د پښـتنو لـه مهربانۍ ډکې غېږې تـه يې پناه راوړې ده؛ نو دا د پښـتنو او افغانانو هېواد دی، افغانان حق لري چې د افغانستان په هره سيمه کې يې چې زړه وغواړي اوسېدای شي.

محمدګل خان پر سياسي توګې هېواد لـه ټوکړه کېدلو ژغورلی او د روسيې د سياسي نفوذ مقابل ته يې ټېنګ سنګر جوړ کړی دی او د افغانستان لـه جنوب او جنـوب لويديځ او جنـوب ختيځو سيمو څخه بېوزله بې ځمکې خلك يې د شمالي سيمو په حاصله دښتو کې مېشته کړل او د افغانستان دولتي بې حاصله دښتي يې پرې ودانې کړې چې لـه يوې خوا يې د افغان ملت مظلومې او ځپل شوې پرګنې پر کار واچولې، د افغان قومونو پر يوځای اوسېدو يې د نوي افغان ملي کولتور د پخلي لپاره تاريخي تيره ښخه کړه او د امو د سيند په اوږدو کې يې د افغان نظريې او د افغانستان د جغرافيې د دفـاع او د ملـي يـووالي د خونـدي سـاتلو لپـاره يـې تـاريخي، ملـي، انسـاني او نـه ماتېدونکی سنګر جوړ کړ څو د روس وسله وال يرغل وښودله چې د امو د سيند په اوږدو کې ازبك، ترکمن، تاجك لـه افغانانو پـر ببلا ببلـو پلمـو ببـل شـول. د محمـد ګل خـان سياسـي تـدابيرو د هغـوی شـومې سياسـي هيلـې شنډې کـړې خـو روسـانو پنځمـه سـتن پـه کابـل کـې جـوړه شـوه افغـان ضد ايرانـۍ د سيسـې پـر کـارولو يـوې د غـه سـاړه جنـګ د افغـان ايډيالوژۍ (افغانيت

(c) ketabton.com: The Digital Library

دختمولو لپاره پر هېواد مین سیاست پوه محمدګل خان اودکابل د افغان کېدو پر باني دیپلوم انجنیر غلام محمد فرهاد باندې یې له غرضه ډکې نیوکې پېل کړې.
د افغان ایډیالوژۍ له مخې دیوه ملت دملي جوړښت لپاره پنځه اساسي بنیادونه شرط دي :
۱ -دهغه ملت ملي تاریخ. ۲- دهغه ملت ملي جغرافیه. ۳- دهغه ملت ملي اقتصاد. ۴- دهغه ملت ملي کولتور او دهغه ملت ملي مقدسات، دملي کولتور برخه یې پر دوه برخو وېشل کېږي :
الف: یوه یې دهغه ملت دسیاسي او ټولنیزې پوهې او مدنیت سره اړخ لګوي.
ب: دوه یمه برخه یې دهغه ملت دود ،ثقافت، ادب او ژبې پورې تړل کېږي.
په کولتوري ساحه کې دژبې برخې نه یوائې ټوله کولتوري ساحه، بلکې دملي جوړښت څلور نور بنسټونه تر اغیز لاندې راوړل.
دا یو حقیقت دی چې دیوه قوم ژبه ژوندۍ وي هغه قوم به ژوندی وي، چې دیو قوم ژبه درنه، علمي او داهمیت وړ وي؛ نو قوم به یې ورسره درونډ او دنړیوال اعتبار څښتن وي. دغه راز که دیوه قوم ژبه ورکه شي یا سپکه شي هغه قوم ورسره ورکېږي او سپکېږي.

www.melitahrik.com 0777 400 115

(c) ketabton.com: The Digital Library

دغه ملي اصل ته ټولې نړۍ توجه کړې د اکثریت ژبه یې ملي او رسمي ژبه منلې د ملي یو والي او پرمختګ عمومي سبب یې ګرځولی دی. افغانانو ته هم لازم دي چې د پښتنو ژبه چې د ملت د اکثریت ژبه ده او ملي او رسمي ګڼل شوې باید ټول افغانان یې زده کړي، نورو هېوادو کې هم د اکثریت ژبه ملي او رسمي وي او پر ټولو باندې یې زده کړه کېږي. لکه انګلیسي چې پر خپل ملت او پر مستعمرو زده کېږي یا عربي چې پر خپل ملت او ټولو مسلمانانو زده کېږي، پارسي چې د ایراني ملت ژبه ده پر خپل ملت او ګاونډیو ورزده کېږي اردو چې د پاکستان د ۲۲% فیصدو خلکو ژبه شوې په کې ارزښت لري.

په ۱۸۷۲م کې چې کله روس (موجوده المان) او فرانسې ته ماتې ورکړه او دوه جرمني نژاده ولایتونه (الزاس) او (لورن) یې ترې ونیول فرانس پرې فرانسوي زده کړې وه. جرمنیانو چې المان پورې وتړل بېرته یې الماني ورباندې زده کړه، نو څرګنده ده چې د ژبې مسله د ملتونو د جوړښت یو ارزښتناکه فکتور دی.

ټولو ملتونو دغه مسئله درك کړې ده یوازې افغانان دي چې سیاسي چارو کې تل جنګولي ویني یې تویوي او سیاسي واك یې ایراني کولتور او ایرانۍ ژبې ته ورکړی دی پر منبر د خدای(ج) فرمودې په پارسي ویل کېږي پارسي نظمونه لیکل کېږي ځانګړي او رسمي لیکونه تراوسه پر پارسي دي. د دغه تورتم د رڼا کېدو لپاره وزیر محمد ګل خان برې پښتونخوا

(c) ketabton.com: The Digital Library

کې او پاچاخان لرې پښتونخوا کې چغه کړه چې:
"دهر قوم او ملت ژوند او مرګ دخپل ملت پر ملي ژبې پورې ترلی دی. دا داستعمار کار دی چې دملت مغلوبولو لپاره د اقلیتونو او لږه کیو پلوي کوي او لمسوي یې او پر اکثریت یې مسلطوي، خو بیاهم د استقلال له حاصلولو وروسته یا حساب سره مخ کېږي او یا یې پر څو جغرافیوي برخو وېشې. لکه لره او بره پښتونخوا.
محمد ګل خان یواځې له صالح محمد خان سره دیاور یا د قواو درستیزوال ددفتر دمنشي حیثیت درلود، خو محاذ قوماندان پخپله د وخت د وسله والو قواو وزیر و؛ نو دحرب پر وخت چې یاور د امر له امره سرغړونه وکړي پر اعدام محکومېږي. له دې کبله دجبهو په محاذ کې دعقب نیشنۍ مسئوول خپله د وخت وزیر و چې مسوولیت یې صالح محمد خان پر غاړې دی، نه د هغه دیاور پر غاړې چې یواځې دمنشي حیثیت یې درلود. نو له امان‌الله خان سره چې د استقلال په جګړه کې ختیز جبهه ماتې سره مخ شوه مقصد یې خپله د دفاع ذکر شوی وزیر و او بس له بلې خوا دغه جګړه ثابته نه وه پلورل شوې یا بایلل شوې وه؛ ځکه، چې یواځې صالح محمد خان په کې طلاوې اختسې وې همدا علت و، چې کله امان الله خان غازیانو ته دمکافاتو ورکولو پر ورځ صالح محمد خان ته دوه ګزه سور ټکری ورپر سر کړ ورته یې وویل چې په نرانو کې هم نه شمېرل کېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

وزیرمحمدګل خان پښتانه پښتو ویلو پښتو لیکلو او د پښتني روایاتو او کولتور ژوندي ساتلو ته هڅولي او دچپن پر ځای یې څادر دکلوشو پر ځای یې څپلۍ او دقرقلۍ پر ځای یې دپګړۍ کارونې ته هڅول. دا؛ ځکه، چې ده ته معلومه وه چې یو ملت پر خپل تاریخ، ژبې، ملي روایاتو او ملي تشخص ژوندی وي. همدارنګه پوهېده چې یوازې پښتانه دخپل فطرت او خصلت له مخې د هېواد د پولو تاریخي محافظان دي. د ساري په توګه کله چې روس بخارا، تاجکستان، تاشکند، ارمنستان، ترکمنستان او آذربایجان ښکیل کړل او زمونږ ګاونډي شو، امیر عبدالرحمن خان دخپلو سرحدونو دپیاوړتیا پر غرض دهرات والي ته هدایت وکړ چې دديې سیمې جمشیدي، ایماق اوهزاره قامونه دترکمنستان سرحدونو ته ولېږدوي چې دهمدې سپارښتنې له مخې یې قامونو ته کافي پیسې او نور امکانات او سهولتونه برابر او هلته یې مېشت کړل، خو کله چې روسانو پر افغان سیمه (پنجده) برید وکړ؛ نو دې نامردو دوه پښې خپلې او دوه پور کړې او پر یوې منډې راوتښتېدل او افغان سرحدي قطعه یې دغوث الدین خان پر نامه دیو قوماندان پر مشرۍ یوازې پرېښوده چې دې غازیانو او اصیلو افغانانو د روسي کرنیل علی خانوف تر مشرتابه لاندې دیوې لوېې او مجهزې قوې سره دمرګ تر وروستۍ سلګۍ پورې مقاومت وکړ او دغوث الدین خان پر ګډون ټولو

(c) ketabton.com: The Digital Library

د شهادت جامونه وڅښل او روسانو پنجده ونيوله چې ترننه پورې اشغال ده.
امير عبدالرحمن خان د جمشيدي قام مشر (اليسنګتوش) کابل ته راوغوښت او د بې غيرتۍ او نامردۍ پر جرم يې دقام له مشرۍ معزول کړ بيا وروسته عبدالرحمن خان هوتك، توخي او اڅکزي پښتانه شمالي سيمو ته تبعيد کړل چې له يوې خوا په مرکز کې خپل مخالفين لږ کړي او له بلې خوا پوهېده چې يوائې پښتانه دخپل هېواد د پولو ساتنه کولای شي او دا حقيقت تاريخ هم ثابت کړ چې په سرحدي سيمو کې د پښتنو له مېشتېدلو وروسته تر سلو کالو روسان ونه توانېدل چې زمونږ يوه لويشت خاوره لاندې کړي، دا بېله خبره ده چې بيا هم غير پښتنو ګډ ستمی باند جوړ کړ او روسيه يې په افغانستان مسلط کړه نو له دې امله چې محمد ګل خان پښتانه خپلې ژبې، افغان فطرت، خصلت او د روايا تو تحفظ ته هڅولي دي، معقول او پر ځای کار نه دی؟ ځکه، کله چې يو قوم خپله ژبه، کولتور او روايات هير کړي بيا په کې دخپل هېواد سره مينه او د جغرافياوي شتون د ساتلو روحيه هم نه پاتې کېږي.

پای

(c) ketabton.com: The Digital Library

ماخذونه

۱. ربښتین صدیق الله د مومند بابا یاد، د ۱۳۸۳ل.هـ کال د ساپي د پښتو څېړنو او پراختیا مرکز- پېښور چاپ پنځم مخ.
۲. روحاني عصمت الله - "ورځ" مجله - ۱۳۸۳ ل.هـ کال- زمری او وږی- ۳۵ مخ.
۳. زرملوال الحاج غلام محي الدین - "ورځ" مجله د ۱۳۸۳ ل.هـ کال د زمري او وږي د میاشتو خپرونه ۳۹ مخ.
۴. زلمی افغانمل (د مومند بابا یاد) د ساپي د پښتو څېړنو او پراختیا مرکز پېښور- ۱۳۸۳هـ.ش کال چاپ ۱۲۴ مخ.

www.meltanrik.com 0777 400 116

(c) ketabton.com: The Digital Library

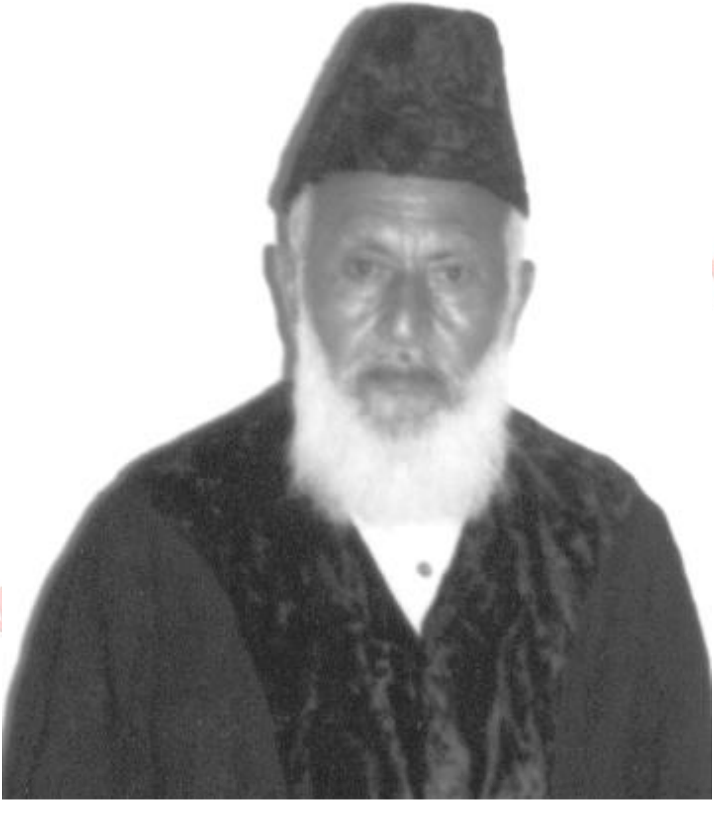

الحاج پروفیسور دکتور قاضي حفیظ الله ښاد جبارخېل

(c) ketabton.com: The Digital Library

www.melitahrik.com
0777 400 116

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library